

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra českého jazyka a literatury

**JIRÁSKOVÝCH „DESET“ PODOB LÁSKY
(VYBRANÁ PRÓZA POBĚLOHORSKÉHO OBDOBÍ)**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

BC. KAMILA JELÍNKOVÁ

(Učitelství českého jazyka pro střední školy)

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jiří Novotný

Plzeň, 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Jiráskových „deset“ podob lásky* zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce Mgr. Jiřímu Novotnému za všestrannou pomoc, množství cenných a inspirativních rad, podnětů, doporučení, připomínek a zároveň za velkou trpělivost.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Teoretická část.....	7
2.1	Život Aloise Jiráska	7
2.2	Dílo Aloise Jiráska.....	11
2.2.1	Husitství	14
2.2.2	Hry ze současnosti a veselohry.....	18
2.2.3	Kroniky	19
2.2.4	Pověsti	20
2.2.5	Pobělohorské období.....	20
2.3	Kritika	21
3	Praktická část.....	25
3.1	Skaláci	25
3.1.1	Obsah.....	25
3.1.2	Lásky	27
3.2	Psohlavci	31
3.2.1	Obsah.....	31
3.2.2	Lásky	32
3.3	Skály	38
3.3.1	Obsah.....	38
3.3.2	Lásky	40
3.4	Temno.....	44
3.4.1	Obsah.....	44
3.4.2	Lásky	45
3.5	Syntéza.....	51

4	Závěr	54
5	Resumé	56
6	Zdroje.....	57
6.1	Literatura	57
6.2	Elektronické knihy.....	58
6.3	Další zdroje.....	58

1 Úvod

Diplomová práce s názvem *Jiráskových „deset“ podob lásky* se věnuje prozaické tvorbě Aloise Jiráska. Konkrétně sledujeme výsek Jiráskovy tvorby tvořený vybranou prózou pobělohorského období. Za zástupce této sféry byly zvoleny celkem čtyři knihy – *Temno, Psohlavci, Skaláci a Skály*. Výběr byl motivován především tím, že uvedené prózy čtenáři přibližují pobělohorský vývoj v naší zemi. Právě i kvůli Jiráskově proslulosti je jeho obraz v očích veřejnosti do jisté míry ustálen. Cílem této práce je podívat se na významného autora určitým specifickým pohledem, a to právě skrze motiv lásky, která se v jeho díle vyskytuje v hojném počtu různých podob a forem. Vyskytuje se zde nejen láska a cit mezi lidmi, ale velkou roli hraje také láska k víře, k přírodě a dalším skutečnostem. Podrobněji jsou tyto formy okomentovány v následujícím textu. Tato práce má za úkol jednotlivé podoby lásky analyzovat, roztřídit a systematizovat.

Celá práce se dělí na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část je především věnována autorovi. Využito je několik publikací z různých časových období a autor je zde představen z hlediska regionální působnosti a profesionální působnosti. Následuje přehled Jiráskových prozaických i dramatických děl, rozdělený dle historických období, kterými se zabývají. Další kapitolu tvoří záznamy o tom, jak se na Jiráska nahlíželo v různých dobách různými kritickými pohledy.

Praktická část je již vyloženě zaměřena na čtyři zmíněné vybrané prózy. Vždy je uvedena stručná charakteristika díla, jeho obsahová linie, ústřední postavy a v neposlední řadě také časoprostor. V následujících kapitolách jsou rozděleny jednotlivé formy lásek na segmenty, které jsou si podobné. Každá kategorie lásky je podrobněji komentována. Metodou, která byla při tvorbě praktické části práce nejvíce využita, byla excerpce dat z jednotlivých Jiráskových textů s následnou sumarizací a s výsledným zhodnocením závažnosti témat, se kterými autor pracoval.

2 Teoretická část

2.1 Život Aloise Jiráska

Při psaní kapitoly o životě Aloise Jiráska jsem vycházela z několika publikací. Předně jsem využila rozsáhlou studii Jaromíra Boreckého s příznačným názvem *Alois Jirásek*,¹ dále mi byla nápomocná stejnojmenná publikace od Jaroslavy Janáčkové² a v neposlední řadě jsem čerpala také z publikace *Roky Aloisa Jiráska* od Miloslava Novotného.³

Alois Jirásek je jedním z nejvýznamnějších spisovatelů českého prostředí, jehož tvorba zahrnuje nejedno historické období. Realizoval se nejen v próze, ale i v dramatu. Jirásek se narodil 23. srpna 1851 v městečku Hronov, ležícím na severovýchodě Čech. Spolu s rodiči a sourozenci žil v poměrně chudém prostředí v roubeném domě, kde měl jeho otec zřízené pekařství. Otec Josef se původně živil jako tkadlec, věnoval se také práci na poli. Matkou Aloise byla Vincencie Jirásková, rozená Prouzová, která své děti obohatila o velké množství národních pohádek a pověstí. Možná už zde nacházíme kořeny Jiráskova zájmu o historii i nedoložená fakta týkající se naší české minulosti. Celkem se do rodiny Jiráskových narodilo osm dětí, z nichž se však dospělosti dožilo pouze dětí šest. Právě prostřednictvím sourozenců později Jirásek udržoval kontakt s děním v rodném Hronově.

Studijní dráhu Jirásek zahájil v hronovské jednotřídce. Zde se setkal s dalšími inspirativními lidmi, jimiž byli učitelé Vendelín Sagner a Karel Janků, kteří v něm pěstovali vztah k literatuře. Důkazem vlivu, který na Jiráska tito pedagogové měli, jsou vzpomínky na ně v Jiráskových *Pamětech*. Pěstoval si vztah nejen k pověstem a historii českého prostředí, ale také k dramatu, jelikož v Hronově působilo ochotnické divadlo, kde sám Jirásek začal vystupovat.

---

¹ BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1933.

² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987.

³ NOVOTNÝ, Miloslav. *Roky Aloisa Jiráska v datech, obrazech, zápisech a poznámkách: 1851-1930-1953*. Praha: Melantrich, 1953.

Další vzdělání nabyt Alois Jirásek na gymnáziu v Broumově, které bylo zřízeno při tamním benediktýnském klášteře. Již zde bylo jasné, že studium bude jeho silnou stránkou. „*Již v Broumově čítal rád historické romány, z cizích Waltera Scotta i něco z Claudena, z domácích Prokopa Chocholouška. V prvních letech gymnasia doma ještě pásával, ale na pastvu bral si knížky.*“⁴

Již v době broumovského působení se v něm naplno projevil spisovatelské ambice, když sepsal vesnickou povídku o mladíkovi, který byl potrestán kvůli děvčeti a přišel o rozum, avšak tento text se nám nezachoval. Prvním dochovaným Jiráskovým literárním počinem je balada *Žena podloudníková*, která však vznikla v Hradci Králové. Zde totiž zamířil na svá další studia na české gymnázium. Balada *Žena podloudníková* vyšla před Jiráskovou maturitní zkouškou 2. června 1871 v časopise *Světlozor*.

Po úspěšném ukončení studia na hradeckém gymnáziu zamířily Jiráskovy kroky do hlavního města Prahy, kde se zapsal ke studiu dějepisu na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Navštěvoval přednášky různých českých profesorů, avšak nejvíce později vzpomínal na Václava Vladivoje Tomka a Josefa Emlera, díky nimž mohl překročit práh pražského městského archivu, ve kterém nacházel materiály k jednomu z prvních větších románů *Skaláci*.

V Praze navázal další pevná přátelství s významnými osobnostmi, mezi nimi můžeme jmenovat zejména malíře Mikoláše Alše či sochaře Josefa Václava Myslbeka. Přátelství s Mikolášem Alšem můžeme vyzdvihnout z toho důvodu, že se přelilo i do profesní roviny – ilustrace tohoto malíře doplňují řadu Jiráskových děl. Sám Jirásek však původně chtěl být malířem, takže známe mnoho kreseb a nákreseů tvořených jeho vlastní rukou.

Finanční situace Aloise Jirásky se stále zhoršovala, neužíval se ani vyučováním na pražském gymnáziu. Hlavní město Praha bylo vždy Jiráskovým snem, ovšem jeho špatná finanční situace ho donutila jeho oblíbené město opustit.

---

⁴ BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1933, s. 4.

Vysvobození přišlo v podobě zvacího dopisu Antonína Tilleho, ředitele gymnázia v Litomyšli, ve kterém mu nabízel místo učitele na zmíněném gymnáziu. Jirásek tuto nabídku přijal, čímž započala další významná etapa jeho profesního i soukromého života. Litomyšl poskytla Jiráskovi přívětivé zázemí, podnikal odtud studijní cesty na Chodsko či po stopách Husových i Žižkových. Seznámil se zde také například s Terézou Novákovou a s Marií Podhajskou. A právě Marie Podhajská hrála v jeho životě osudovou roli. Svou lásku stvrdili sňatkem v srpnu roku 1879.

Vztah Aloise Jiráska s Marií Podhajskou mapuje Martina Drijverová ve své publikaci *Lásky českých spisovatelů*.⁵ Drijverová uvádí, že Mariini rodiče byli zpočátku proti vztahu své dcery a Jiráska, jelikož nepovažovali učitelské či spisovatelské povolání za dostatečné. Ačkoliv nakonec ke svatbě svolili, zejména Mariin otec měl vůči ženichovi výhrady ještě dlouhá léta. Manželé Jiráskovi spolu zplodili sedm dětí, z nichž jedno se nedožilo dospělosti. Díky Mariině péči o domácnost i děti měl autor dostatečný prostor pro svoji práci.

Ačkoliv se mu v Litomyšli dařilo, když přišla v roce 1888 možnost nastoupit jako profesor dějepisu na pražském gymnáziu v Žitné ulici, okamžitě se o toto místo začal ucházet. Stálo při něm štěstí, pozici kantora v Praze na gymnáziu získal, a tak se mohl přestěhovat do své vysněné Prahy. Přestože se do hlavního města moc těšil, loučení s Litomyšlí bylo těžké, jelikož toto město již považoval za svůj druhý domov. Jeho odchod nebyl snadný ani pro místní obyvatele, protože Alois Jirásek zde byl velmi oblíbený. Příchod do Prahy pro Jiráska mimo jiné znamenal i další vlnu dramatické tvorby – v dubnu roku 1890 Národní divadlo uvedlo jeho hru *Vojnarka* a v tuto chvíli přichází i jeho smíření s tchánem, který jej uznal jako důstojného partnera pro svoji dceru Marii.

V Praze Jirásek získal mnoho práce a podnětů ke zpracování. Znovu se zde také shledal s přáteli z období pražských studií, zmínit můžeme například Josefa Thomayera, Jaroslava Vrchlického nebo Karla Václava Raise. Co se týká politických názorů, uznával Alois Jirásek podstatu staročestství a osobnosti, jako byli František Palacký nebo František Ladislav Rieger. Později se však přiklonil naopak k mladočechům a jejich myšlenkám týkajícím se českého státního práva, které by zajistilo ochranu státu.

---

⁵DRIJVEROVÁ, Martina. *Lásky českých spisovatelů: zajímavosti ze života významných českých osobností*. Ilustroval Vojtěch OTČENÁŠEK. Brno: ComputerPress, 2011. ISBN 978-80-251-3477-1.

Za první světové války působilo Jiráskovo dílo na obyvatele s určitou nadějí. A to tím, že se Jirásek vracel v dílech do historických období, v nichž národu bylo těžko, ale přesto se vždy dokázal vzchopit a ubránit se. Během první světové války cítili čeští spisovatelé jakousi povinnost promluvit za celý národ a vyjádřit nespokojenost s politickou situací. Jaroslav Kvapil proto sepsal roku 1917 tzv. *Manifest českých spisovatelů*, který jako prvnímú předložil právě Aloisi Jiráskovi, který jej také jako první podepsal. Mezi dalšími signatáři stojí za zmínku například Josef Svatopluk Machar, Viktor Dyk, Antal Stašek a Josef Thomayer.

Josef Svatopluk Machar, český básník a prozaik, který se výrazně podílel na vzniku České moderny, byl důležitou osobou v životě Aloise Jiráska. Po studiích odešel pracovat do rakouské Vídně, avšak po celou dobu svého vídeňského pobytu udržoval kontakty s děním v rodných Čechách.⁶

Zprostředkovatelem kontaktu s českým prostředím byl ve velké míře pro Machara právě Alois Jirásek. O jejich dlouholetém vřelém vztahu vypovídá vzájemná korespondence obou autorů, s jejíž podobou nás dobře seznamuje Macharova publikace *Čtyřicet let s Aloisem Jiráskem*.⁷

Dopisy, které Machar v díle zveřejnil, pocházejí již z konce 80. let 19. století. Kromě aktualit o dění v Praze i ve Vídni byly předmětem jejich komunikace samozřejmě také jejich autorské texty. V této tradici ovšem pokračovali i po Macharově návratu z Vídně zpět do Prahy. Konkrétně můžeme uvést rok 1926, kdy Machar vzpomíná: „*Posílali jsme si knihy – jako kdysi... A já Mu zakazoval je číst, On mně zakazoval za ty jeho děkovat. A, jak bude vidno, neposlechl ani jeden ani druhý.*“⁸

Jejich komunikace však nezůstala pouze na bázi profesionální a informativní. Zájem obou dopisovatelů se soustředil i na osobní život, například na chod rodiny, zdraví a podobně. Tento fakt dokládá, že mezi nimi byl vztah opravdu vřelý, můžeme říci až přátelský.

---

⁶ FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985. ISBN 80-200-0708-3.

⁷ MACHAR, Josef Svatopluk. *Čtyřicet let s Aloisem Jiráskem*. Praha: J. Otto, 1931.

⁸ MACHAR, Josef Svatopluk. *Čtyřicet let s Aloisem Jiráskem*. Praha, 1931, s. 242.

Po první světové válce se Jirásek věnoval politické kariéře, byl poslancem a senátorem Národního shromáždění. Následně ho ve dvacátých letech postihly zdravotní problémy, kvůli nimž musel omezit svoji spisovatelskou činnost. Jeho zdravotní stav se stále zhoršoval, nejprve ho trápil zánět močového měchýře, se kterým se léčil v roce 1924 v Jáchymovských lázních. Jen o rok později, v roce 1925, onemocněl urosepsí a na následky svých onemocnění zemřel 12. března 1930. Zprávu o jeho smrti uvedly *Národní listy*, ve kterých bylo psáno, že zemřel v ranních hodinách ve svém bytě v Resselově ulici. Pohřeb se konal o čtyři dny později 16. března v panteonu Národního muzea. Přestože zemřel v Praze, jeho ostatky byly později převezeny do rodného Hronova za velké pozornosti veřejnosti. Zde bylo možné vidět, že byl velmi oblíbeným člověkem.

2.2 Dílo Aloise Jiráska

Kapitola zabývající se dílem Aloise Jiráska vychází z několika publikací. První z nich je studie Zdeněka Nejedlého *Alois Jirásek*,⁹ dále je text inspirován publikací již výše zmíněnou od Jaroslavy Janáčkové.¹⁰ K vytvoření také posloužil text Miloslava Novotného¹¹ a v neposlední řadě i monografie Jaromíra Boreckého s názvem *Alois Jirásek*.¹² Výčet uzavírá Jan Voborník se svým dílem *Alois Jirásek: Jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla*.¹³ Ze stejných textů bude čerpáno i v jednotlivých podkapitolách, které se zabývají konkrétními Jiráskovými literárními díly.

Zdeněk Nejedlý ve své studii opakovaně zdůrazňuje, že Jiráskovi stačilo o události poslouchat či navštívit nějaké pamětihodné místo, a okamžitě se mu v hlavě kupily náměty, jak danou látku zpracuje: „*Stačilo však, aby Jirásek i při krátkém jen pobytu poznal místo v nějakém směru pamětihodné, a již jeho fantazie byla podrážděna, takže je zachytil v některé povídce, a to zase v té podobě, jež se mu zdála pro ně nejpříznačnější.*“¹⁴

---

⁹NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek: studie historická*. Praha: Melantrich, 1921.

¹⁰JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987.

¹¹NOVOTNÝ, Miloslav. *Roky Aloisa Jiráska v datech, obrazech, zápisech a poznámkách: 1851-1930-1953*. Praha: Melantrich, 1953.

¹²BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1933.

¹³VOBORNÍK, Jan. *Alois Jirásek: jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla*. Praha: J. Otto, 1901.

¹⁴NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek: studie historická*. Praha, 1921, s. 22.

V odborné literatuře se setkáváme s více pohledy na počátky Jiráskovy literární tvorby. Nejedlého studie uvádí, že nejprve Jiráska v psaní inspirovaly věci, které viděl kolem sebe. Další zájem směřoval na vyprávění pamětníků, z nichž vytvořil soubor povídek s názvem *Maloměstské historie*. Tento soubor povídek se zabývá především tematikou předbřeznové Litomyšle.

Janáčková k jeho počátkům zařazuje i některé verše, o které se Jirásek pokoušel, zdůrazňuje, že jeho prvotinou byla balada s názvem *Žena podloudníkova*. Postupně se verše z jeho děl vytrácí. Jsou známé ještě básně vydané roku 1876, avšak uchované zápisníky z let 1874 a 1875 obsahují již mnoho poznámek k románům a historickým povídkám, verše zde již ustupují do pozadí. Janáčková spojuje Jiráskovy básnické začátky s ruchovci a lumírovci, ke kterým měl generačně nejbližší a kteří se výrazně orientovali právě na poezii. Vysvětlení toho, proč Jirásek upustil od básnické tvorby, podává Miloslav Novotný: „Uvědomil si jasně, že není a nebude geniálním básníkem, že verš je mu přítěží, že jeho rodnou řečí je próza, v níž jedině může vyslovit všechno, čím k němu mluvili jeho rodáci, jeho bojovníci, jeho zástupy.“¹⁵

Souběžně s psaním veršů se Jirásek začal postupně věnovat i psaní prozaických textů. Mezi jeho prozaické prvotiny se dají bezpochyby zařadit mnohé povídky. Jako první můžeme zmínit povídku *V sousedství* s podtitulem *Obrázek z hor*, jež spatřila světlo světa v Laciné knihovně u Otty v roce 1874. Hlavním motivem povídky je fatálnost, se kterou aktéři nesou svůj osud a podléhají mu. Na druhou stranu jejich osobní síla pramení z pocitu příslušnosti ke kraji, v němž žijí, a sousedům, s nimiž tvoří fungující celek (vesnice a její obyvatelé). Již zde se můžeme setkat s určitou formou lásky, která provází Jiráskovu literární tvorbu. Své povídky zaměřené na vesnickou tematiku souborně vydal pod názvem *Povídky z hor*, které se odehrávají především v oblasti Jiráskova rodného Hronovska.

---

¹⁵NOVOTNÝ, Miloslav. *Roky Aloisa Jiráska v datech, obrazech, zápisech a poznámkách: 1851-1930-1953*. Praha, 1953, s. 120.

Všechny povídky uveřejněné v tomto povídkovém souboru mají něco společného. Postavy jsou temperamentní a odhodlané. Z hlediska jazykového se zde setkáme se střídáním préterita a přítomné formy, různými podobami promluvových pásem postav, Jirásek překvapivě užívá i hovorových výrazů. Sám Jirásek přiznává, že již během svých studijních let často četl díla Karoliny Světlé, z čehož vyplývá jasná návaznost na její vesnickou prózu. Jirásek si však v tomto ohledu vybudoval vlastní identitu.

Zatímco jsou již zmiňované povídky povídkami vesnickými, Jirásek svoji pozornost upřel i k historickým tématům, například v povídce *Viktora* s podtitulem *Povídka z dob utrpení národa českého*. Ačkoliv jde o historickou povídku, vsadil Jirásek i sem jisté podoby lásky – kvůli své víře musela jedna z postav (doktor Světelský) opustit svou vlast. Lásky k ženě je zde vyjádřena hlubokým smutkem, který jedna z postav pociťuje po smrti své družky.

Další okruh povídek, který Jirásek vytvořil, nese název *Maloměstské historie*. Pod tímto názvem se ukrývají celkem tři povídky pocházející z období Jiráskova litomyšlského působení – *U rytířů*, *Na staré poště*, *Filosofská historie*. Jako první z nich vyšla z Jiráskova pera *Filosofská historie* již kolem roku 1877, ovšem vytištěna byla až v roce 1878 v časopise *Světlozor*. Hlavními postavami jsou studenti filozofie, kteří se aktivně účastní bojů na pražských barikádách v revolučním roce 1848. Janáčková se k dílu *Filosofská historie* vyjadřuje následovně: „*Hold Litomyšli je v Jiráskově podání současně oslavou mladé schopnosti zakotvovat na novém místě, navazovat tam přátelství, pouštět se do odvážných činů, vstupovat v zápas s místními obhájci obecné stojatosti – a nikdy té mladé odvahy nelitovat, naopak i vzpomínky na ni chránit jako poklad své duše.*“¹⁶

Po básních a kratších povídkových textech se Alois Jirásek odhodlal vstoupit do světa pro něj nového žánru – románu. První dílo, které sem můžeme zařadit, jsou *Skaláci*, k jejichž sepsání se Jirásek prokazatelně chystal již delší dobu. V tomto díle se Jirásek vyjadřuje k selským bouřím – podrobnější interpretace je obsažena v dalším textu této práce. V roce 1877 došlo k vytištění další jeho práce ve *Světlozoru*, jde o text *Na dvoře vévodském*, v němž Jirásek zobrazuje dvě odlišná prostředí – prostředí zámecké a prostředí měšťanské. Na toto dílo následně volně navazuje text *Ráj světa*.

---

¹⁶JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987, s. 112.

Dalším dílem, které stojí za zmínku, je historický román *Poklad*, odehrávající se krátce po smrti Marie Terezie. Hlavní dějovou linií tvoří osud evangelických emigrantů. Jirásek *Pokladem* vyzývá k sounáležitosti mezi lidmi bez ohledu na víru nebo vzdělání.

Alois Jirásek se ve své literární činnosti zabýval mnohými historickými tématy. Hlavní část jeho literárních děl se dá tematicky rozčlenit do několika skupin podle toho, jaké historické epoše se věnuje. Na základě jednotlivých tematických bloků z používaných zdrojů byly pro tuto práci stanoveny jednotlivé podkapitoly. První kapitola se bude zabývat literárními díly Aloise Jiráska s převážně husitským obsahem, další podkapitola zahrnuje celek zachycující dramatickou tvorbu, dále se přesouváme ke kronikám, na které plynule navazují pověsti. Výčet uzavírá tematika pobělohorského období, na kterou navazuje praktická část práce podrobně se věnující dílům *Psohlavci*, *Skaláci*, *Skály* a *Temno*.

2.2.1 Husitství

Prvním tematickým blokem, který bude v této práci popsán, je husitství. Janáčková vyčleňuje tři etapy Jiráskovy husitské tvorby. Tato práce však k tomuto podrobnějšímu členění nebude přihlížet a Jiráskova husitská tvorba bude popsána jako jeden celek. Mezi méně známá díla, která Jirásek na toto téma prokazatelně napsal, řadíme romány *Slavný den* a *Konec a počátek*. Druhý jmenovaný román se navíc dotýká i husitského odkazu v podobě jednoty bratrské. Janáčková uvádí, že text díla *Konec a počátek* řadíme mezi romány, avšak ne všichni autoři píšící o Jiráskovi se vyjadřují stejně – Jaromír Borecký ve svém díle *Alois Jirásek* říká, že se jedná spíše o povídku většího rozsahu. K Jiráskovým husitským prvotinám řadíme i román *V cizích službách*, pojednávající o období přicházejícím po husitských válkách, kdy se situace minulých válečných let dostávala do běžného režimu. Tímto románem můžeme pomyslně uzavřít kapitolu Jiráskova hledání se a otevřít jeho profesionální literární dráhu.

Již opravdu známým Jiráskovým literárním počinem je trilogie s názvem *Mezi proudy: Tři historické obrazy*. Prvním z nich je *Dvojí dvůr*, druhý nese název *Syn Ohnivcův* a poslední část se nazývá *Do tří hlasů*. Všechny tři tyto práce byly otištěny ve *Světozoru* mezi lety 1886 – 1890. Jeho původní myšlenkou bylo vytvořit dílo ještě rozsáhlejší, avšak kvůli formě vydávání v časopisech a též kvůli čtenářům od tohoto záměru upustil, a další části vydával později pod jinými názvy (*Proti všem* a *Bratrstvo*). Ústřední dějová linie se zabývá osudy arcibiskupa Jana z Jenštejna, hajného Šípa a jeho rodiny. Hajný Šíp se pod vlivem arcibiskupovy křivdy na jeho manželce Marii přidává k husitskému hnutí a ničí církevní majetek. Členem rodiny je i studující Jan Hus, u něhož Jirásek zdůrazňuje jeho myšlenky na nápravu církevních poměrů. Dále se zde čtenář setkává s motivem nenávisti mezi bohatými a chudými, Čechy a Němci. Druhý díl s názvem *Syn Ohnivcův* se začíná odehrávat v roce 1389 v období velikonočních svátků. Děj se přesouvá do Prahy, čtenář se zde již setkává s osobnostmi Jana Husa, Václava IV., Jirásek mimo jiné také zaznamenává otevření Betlémské kaple. Celý děj druhého dílu se odehrává během dvou let. O třetí části se Borecký vyjadřuje následovně:

*„Díl třetí, ‚Do tří hlasů‘ je vůbec z trilogie nejhistoričtější. Věrně jsou zachyceny poměry stále se zhoršující, zničená bezpečnost na cestách, v lesích, vsích i městech, rostoucí napětí mezi panovníkem a Jednotou panskou, propuknutí r. 1394 v otevřený odboj...“*¹⁷

Dalším významným husitským textem je próza *Proti všem* s podtitulem *List z české epopeje*. Borecký poukazuje na fakt, že pokud by Alois Jirásek opravdu důsledně dodržoval chronologický postup, měl by se v následující práci věnovat postavě Jana Husa. K tomu však nedošlo. Obsah díla shrnuje Miloš Novotný. První část *Skonání věků* zaznamenává zrod města Tábora. Druhá část s názvem *Kruciáta* popisuje především bitvu na Vítkově. Veškeré důsledky hnutí s jeho pozitivními i negativními stránkami popisuje poslední díl *Boží zástup*. Série *Proti všem* tedy zaznamenává dějiny husitského hnutí, jeho vrchol i úpadek.

---

¹⁷ BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1933, s. 351.

Bratrstvo s podtitulem *Tři rapsódie* je podle Janáčkové nejvíce aktualizované dílo s husitskou tematikou. Tuto aktualizaci dává Janáčková nejvíce do souvislosti se společenskými náladami směřujícími k národní autonomii, které trvaly v době vzniku díla. K obsahu se vyjadřuje i Borecký, který se zmiňuje, že husité jsou zde především zobrazováni jako vojáci. Příběh knihy je situovaný převážně do slovenského prostředí, kde nakonec dochází k vymanění se z vlivu Uher. I tento text je složen ze tří jednotlivých částí. První kniha je pojmenována *Bitva u Lučence*, druhý text nese název podle hlavní postavy *Mária* a poslední část *Bratrstva* je kniha *Žebráci*.

Jako poslední román s husitskou tematikou uvádíme dvoudílné dílo *Husitský král* s podtitulem *Výjevy z velkého dramatu*. Velkou inspirací se Jiráskovi při psaní tohoto textu staly tři publikace Václava Vladivoje Tomka *Dějepis města Prahy, Základy starého místopisu pražského a Mapy staré Prahy*. Jedná se o jediný literární počín Aloise Jiráska, který za jeho života nebyl zcela dokončen a vydán. Již probíhala první světová válka, když Aloise Jiráska požádala redakce deníku *Národní politika*, aby pro ni vytvořil román. Sám Jirásek připouští, že z této nabídky nebyl příliš nadšen. A není divu – Miloslav Novotný upozorňuje na spekulace z dubna roku 1916, kdy hrozilo zabavení románu *Temno*.¹⁸ Jak již název díla může napovídat, odehrává se v době vlády krále Jiřího z Poděbrad. Janáčková uvádí, že na tvorbu druhého dílu *Husitského krále* měly velký vliv právě probíhající historické události – první světová válka, socialistická revoluce, atd. Objevovaly se i názory, že historického románu již není třeba, jelikož jeho funkce vybízející národ k sebeuvědomění byla naplněna se vznikem Československé republiky. Tyto okolnosti vedly Aloise Jiráska k poněkud zdrženlivému přístupu k psaní druhého dílu *Husitského krále*, sám podotýká, že se často musel k práci nutit. Jak již bylo řečeno, nebyl druhý díl nikdy dokončen a o jeho vydání se postaral až Zdeněk Nejedlý.

---

¹⁸NOVOTNÝ, Miloslav. *Roky Aloise Jiráska v datech, obrazech, zápisech a poznámkách: 1851-1930-1953*. Praha, 1953.

Borecký upozorňuje na určité románové vakuum mezi vydáním trilogie *Proti všem* a *Bratrstvo*. V zápětí tento jev však objasňuje: „Mezeru tu Jirásek částečně vyplnil svými dramatickými pracemi, *Janem Žižkou*, napsaným před druhým dílem *Bratrstva*, a *Janem Roháčem*, psaným šest let po třetím díle *Bratrstva*.“¹⁹ Janáčková toto Jiráskovo dramatické období zpracovává ve své studii následovně. Jako první v textu monografie uvádí ne příliš úspěšnou hru z doby Václava IV. (tématem i časem se tedy blížíme sérii *Mezi proudy*) s názvem *Kolébka*. Významnější dramata můžeme nalézt pod souhrnným názvem *Husitská trilogie*. Jde o dramata, která se věnují především předním představitelům husitství – *Jan Žižka*, *Jan Hus* a *Jan Roháč*.

Jan Žižka měl premiéru 4. července roku 1903. Děj je rozdělen celkem do pěti jednání, přičemž hlavní dějová linie začíná rokem 1421. Hlavním motivem dramatu je nepřátelství mezi postavami Janem Žižkou a Zikmundem Lucemburským. Druhým v pořadí je drama *Jan Hus*, jež se na divadelních prknech objevilo poprvé 31. října roku 1911. Nabízí se srovnání se stejně nazvanou hrou J. K. Tyla z roku 1848. Jaroslava Janáčková podotýká, že zatímco Tyl na mnoha místech dramatu volně fabuloval, Jirásek se historické látky držel striktněji. Posledním dílem *Husitské trilogie* je drama *Jan Roháč*, skládající se opět z pěti jednání. Text Jirásek dokončil v roce 1914, ovšem premiéra v Národním divadle proběhla až na sklonku první světové války.

Alois Jirásek byl bezpochyby důsledný při své dramatické práci – vždy se vyjadřoval k hereckému obsazení svých her a pravidelně docházel na divadelní zkoušky.

Na konci kapitoly o Jiráskových dílech s husitskou tematikou je ještě potřeba zmínit intencionální text *Z Čech až na konec světa*. Jedná se o aktualizovanou látku vytvořenou původně Václavem Šaškem z Bírkova, který ji pod názvem *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa* zaznamenal kolem roku 1460.

---

¹⁹ BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1933, s. 400.

2.2.2 Hry ze současnosti a veselohry

Alois Jirásek svá dramata nevěnoval pouze historickým osobnostem a událostem, ale také cítil určitou potřebu zpracovat i současná témata. Již jeho první hra s názvem *Vojnarka* je příběhem selského venkova. Jaroslava Janáčková mezi tato dramata řadí dále hry *Samota*, *M. D. Rettigová*, *Lucerna* a *Pan Johanes*.

Samota, drama ze současnosti o třech jednáních, popisující nestálost mladých lidí, se nesetkalo s velkým úspěchem. Jaromír Borecký uvádí hlavní dějovou linii, ve které jsou ústředními motivy láska, ženská nevěra, lež a následný krach manželství.

Ve veselohře *M. D. Rettigová* se Jirásek opět vrací ke svému působení v Litomyšli, kam je situovaný celý děj hry. Hra řeší situaci, kdy o jednu dívku má zájem více nápadníků, přáním všech však zůstává, aby každý z aktérů našel vlastní štěstí.

Podstatou *Lucerny* je střetnutí obyčejného lidu s vrchností. Je zde oceněna věrnost a také určitá láska k tradici. Miloslav Novotný v již zmíněné monografii *Roky Aloisa Jiráska* uvádí doslovný citát Jaroslava Kvapila, který se vyjadřuje k vysoké úspěšnosti dramatu a připisuje si zásluhu na pojmenování hry – když Alois Jirásek poprvé přišel s rukopisem, neměl pro něj totiž ještě vymyšlený žádný název a ochotně přijal Kvapilův návrh.

Posledním zmiňovaným textem je veselohra a zároveň intencionální drama o čtyřech jednáních *Pan Johanes*. Příběh se odehrává v Krkonoších a vystupuje zde tradiční postava Rýbrcoula, který splývá s osobou pana Johanese. Tato hra měla velmi zajímavý osud. Pro nás je dílo důležité z hlediska regionálního přesahu, hru totiž jako první uvedl v plzeňském divadle Vendelín Budil, a to již v roce 1909. Autor byl této události účasten a sklídl patriční úspěch. O rok později, tedy v roce 1910, se drama hrálo i v Národním divadle, avšak plzeňské ovace se neopakovaly. Alois Jirásek na to reagoval tak, že hru zjednodušil a připravil pro loutkové podání.

2.2.3 Kroniky

Mezi kronikářská díla Aloise Jiráska se běžně řadí texty s názvy *F. L. Věk* a *U nás*. Při tvorbě pětisvazkové edice *F. L. Věk* byl Jirásek inspirován skutečnou postavou dobrušského kupce Františka V. Heka. Borecký však upozorňuje, že Hek byl pro Jiráska skutečně pouze inspirací, a nelze ho ztotožňovat s postavou F. L. Věka. První kapitola významné kroniky byla vydána v časopisu *Osvěta* v roce 1888. Monumentálnost díla dokazuje i fakt, že pentalogie byla uzavřena až o šestnáct let později. Pokud bychom měli tento text zařadit tematicky k historické epoše, jednoznačně se jedná o období národního obrození. Svou roli zde také hrají i události nezasahující pouze český prostor – např. napoleonské války.

I druhá zmiňovaná kronika *U nás* je dějově situována do stejné historické etapy – do národního obrození, avšak spíše do jeho pokročilejší fáze. Jedná se o tetralogii, která se odehrává na Jiráskově rodném Hronovsku a která je zároveň volným pokračováním *Skaláků*.

Tematikou národního obrození se zabývá také Jiráskův text *Filosofská historie*. Nejedná se tedy již o kroniku, ale text zde zmiňujeme především kvůli tematice národního obrození. Jan Voborník se o tomto Jiráskově literárním počínu vyjadřuje velice oslavně: „Z nejkrásnějších, co jich má Jirásek a celá naše beletrie. Skvostný, zcela podařený (klassický) obrázek českého života maloměstského před r. 1848.“²⁰ Děj se odehrává v polovině 19. století ve studentském prostředí, zároveň text vyšel z období, kdy Alois Jirásek působil v Litomyšli. Autor se při psaní inspiroval vlastním setkáním se studenty i lidmi z jejich okolí. Jednotlivé studentské typy následně vykresluje v díle *Filosofská historie*.

---

²⁰VOBORNÍK, Jan. *Alois Jirásek: jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla*. Praha, 1901, s. 38.

2.2.4 Pověsti

Na tomto místě je třeba poukázat na *Staré pověsti české*, neopomenutelné dílo dotýkající se české národní tradice. Důležitost tohoto textu dokládá Jiráskův pečlivý přístup ke zpracování, sám jeho realizaci považoval za svůj výlučný úkol. Pramennou základnou byly pro Jirásku kroniky Kosmy, tak řečeného Dalimila i Václava Hájka z Libočan. Avšak u posledního jmenovaného si počínal obezřetně vzhledem ke kritice, která se v té době na Hájkovu kroniku již nějakou dobu objevovala. Především šlo o názory Gelasia Dobnera, piaristy a jednoho z nejvýznamnějších historiografů osvětenství, který Hájkovu kroniku opatřil velkým množstvím kritických poznámek a znovu vydal.²¹ První fragmenty Jiráskových pověstí začaly vycházet v roce 1894 v časopise *Mladý čtenář*. Měly sešitovou formu a byly doplněny o ilustrace Věnceslava Černého. Populárnějším ilustrátorem Jiráskových pověstí se však později stal Mikoláš Aleš. Obsah *Starých pověstí českých* tvoří rozmanitá tematika. Setkáme se s nejstaršími českými pověstmi – *O Čechovi*, *O Krokovi a jeho dcerách*, *O Bivoji*, *O Libuši* nebo *O Přemyslovi*. Pokračují příběhy z doby křesťanské – *O Svatoplukovi*, *O Bruncvíkovi*, řada pověstí je věnována staré Praze. Autor zařadil i několik pověstí vyprávějících o proroctvích. Alois Jirásek tímto dílem nastavil jakýsi obecný standard pro tento žánr.

2.2.5 Pobělohorské období

Alois Jirásek se ve své tvorbě věnuje i historické epoše následující po bitvě na Bílé hoře, ke které došlo v listopadu roku 1620. Textů věnující se tomuto období je několik, přičemž zde budou rozebrány jen dva z nich – *Ráj světa* a *Na dvoře vévodském*. Zbylým čtyřem knihám bude věnována větší pozornost v praktické části, která je zaměřena na podrobnější analýzu děl *Temno*, *Skaláci*, *Skály* a *Psohlavci*.

---

²¹ NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2021. ISBN 978-80-274-0684-5.

V románu *Na dvoře vévodském* se autor věnuje kontrastu mezi životem náhodských zámeckých pánů a obyčejných náhodských měšťanů. Důležitým prvkem románu je hudba, zejména zpěv. Toto dílo, stejně jako některé další práce, bylo psáno na pokračování. Román *Na dvoře vévodském* byl vydáván od roku 1877 ve spolupráci se *Světózorem*.

Ráj světa je text, který plynule navazuje na román *Na dvoře vévodském*, a to nejen prostřednictvím ústředních postav, ale také časoprostorem – Náhodsko pobělohorské doby. Hlavní dějovou linii tvoří Vídeňský kongres konaný v letech 1814 – 1815 po skončení napoleonských válek.

2.3 Kritika

K poskytnutí uceleného obrazu o osobnosti Aloise Jiráska je nutné zohlednit i postoje ostatních odborníků, další kapitola této práce proto dokumentuje kritické pohledy na Jiráska. V tomto ohledu docházelo postupem času k jistému vývoji. Práce tedy bude také zohledňovat chronologický vývoj od Jiráskovy současnosti až po 80. léta 20. století.

Hlavním pramenem pro tuto část práce je publikace Zdeňka Pešata *Boj o Aloise Jiráska v zrcadle kritiky*.²² Pro nejnovější kritiku z 80. let posloužilo jako zdroj periodikum *Literární měsíčník*.²³ Dílčími zdroji budou již výše citovaná Jaroslava Janáčková²⁴ a Alexandr Stich a jeho dílo *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi*.²⁵

Již v 70. letech 19. století, nedlouho poté, co vydal svá první větší díla, ho kritika zhodnotila velmi pozitivně. Tisk (např. *Národní listy*, *Květy*, *Světozor*, *Osvěta*) měl velký zájem o publikování Jiráskových textů, velice si jeho osobnosti vážili známí spisovatelé, jako byli Jan Neruda a Svatopluk Čech.

---

²²PEŠAT, Zdeněk. *Boj o Aloise Jiráska v zrcadle kritiky*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

²³*Literární měsíčník*. 9. Praha: Československý spisovatel, 1980.

²⁴JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987

²⁵STICH, Alexandr, Jan ŠULC a Jiří HOMOLÁČ. *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi: (lingvoliterární studie)*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-84-X.

Tento trend pokračoval i v dalším desetiletí, ale paradoxně mu není věnována velká pozornost v kritických kruzích, a tak se s větší reflexí setkáváme snad jen na konci 70. let 19. století, kdy se o *Povídkách z hor* pochvalně vyjádřila Eliška Krásnohorská. Bouřlivé ohlasy vyvolal Jirásek v roce 1886 vydáním románu *Psohlavci*. K tomu textu se vyjádřil nejen jeden kritik, pozitivní stanovisko k *Psohlavcům* zaujali například František Kvapil, Václav Řezníček. Úspěch literárního díla však nesdíleli jen odborníci, nýbrž text zaujal i recipienty z široké veřejnosti.

V 90. letech 19. století se k Jiráskovi vyjadřuje literární historik Leandr Čech – „Vyzdvihuje na Jiráskovi to, že neupadá do psychologisování, že každou osobu kreslí s láskou, což dává jeho pracím klid a srdečnost, dále to, že studiem skutečných historických událostí nepropadl v té době vládnoucímu romantismu a že velmi zřídka osobně zasahuje do vypravování.“²⁶

Následně však též v 90. letech 19. století přichází zvrát v podobě negativní kritiky. Jirásek dokonce přestává být přesvědčen o kvalitách svého díla, sám začíná přemýšlet o hodnotě svých textů, ovšem jistou naději mu dává stále velký počet čtenářů. Faktem ovšem zůstává, že v důsledku těchto událostí upustil od pokračování v sérii *Mezi proudy*, na kterou se právě zmíněná negativní kritika snesla. V roce 1895 se ke kritice přidává i budoucí československý prezident Tomáš Garigue Masaryk, který svůj názor neměl jednoznačně pozitivní ani negativní. Kritici Jiráskovi vyčítali zejména nepřesnost či záměrné zkreslování historických osobností. Naopak pozitivním shledávají Jiráskovy obrazy vlasti a domova obecně.

V tomto desetiletí začíná s kritickými názory vystupovat i F. X. Šalda, který je již vymezený velmi odmítavě vůči Jiráskovu dílu. Šalda obecně v dílech hledá subjektivní prvky, které mu u Jiráska chybí – Jiráskovy texty považuje za pouhou kompilaci historických faktů bez hlubšího vztahu autora k nim. Publikace *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi* konkrétně zmiňuje dva literární počiny Aloise Jiráska, ke kterým se F. X. Šalda vyjadřuje – *Emigrant* a *Otec*. Právě Šalda svými názory ovlivnil generace současné i následující, které převzaly jeho rétoriku. Tenhle postoj však zmírnil v době

---

²⁶PEŠAT, Zdeněk. *Boj o Aloise Jiráska v zrcadle kritiky*. Praha, 1954, s. 17.

před první světovou válkou. Snad ještě odmítavěji než Šalda se o Jiráskovi vyjadřovala dvojice dekadentů Arnošt Procházka a Jiří Karásek ze Lvovic. Stále ale existovali i lidé, kteří se Jiráska zastávali a jeho práce hodnotili spíše v pozitivním světle. Stabilně kladný vztah uchovávali vůči Jiráskovi například Jaroslav Vrchlický, Jan Voborník, Eliška Krásnohorská, Zikmund Winter, Adolf Heyduk, Viktor Dyk a v neposlední řadě Josef Svatopluk Machar.

Počátkem dvacátého století se na scénu literární kritiky dostává další z Jiráskových odpůrců Arne Novák. Právě Novák má odlišný názor na chod společnosti, postrádá v Jiráskových dílech hrdinský element, vládce, který zburcuje lid, tím se logicky ocitá v opozici proti Jiráskovu demokratickému smýšlení.

V období během první světové války, konkrétně v dubnu roku 1915, Jirásek vydává svůj román *Temno*. Právě s vydáním této publikace znovu přichází vlna nadšení oslavující Jiráskovu tvorbu. Jak čtenáři, tak kritici dokázali rozpoznat paralelu mezi tíživou atmosférou pobělohorské doby a jejich současností. Oblíbenost *Temna* dokazuje i fakt, že s rokem 1921 spatřilo světlo světa již deváté vydání. Tématem rekatolizace se ovšem dostal do opozice vůči katolickému okruhu.

V období první republiky komunisticky smýšlející autoři a publicisté, jako byli například S. K. Neumann a Zdeněk Nejedlý, hodnotí Jiráskovo spojení s národně demokratickou stranou jako zneužití stárnoucího muže. V této době popularita díla Aloise Jiráska sahá i za hranice Československé republiky, prameny ukazují na oblíbenost díla především v prostředí ruském. Jaroslava Janáčková ve své monografii o Aloisi Jiráskovi také lehce naráží na některé názory na osobnost spisovatele.

Na počátku 20. let 20. století vystupuje se svou rozsáhlou recenzí již výše zmiňovaný Arne Novák. Svou recenzi věnoval prvnímu dílu Jiráskova *Husitského krále*. Na rozdíl od svého dřívějšího postoje ocenil některé pasáže textu. Vyzdvihuje zde především tragiku, kterou vysvětluje pokročilým věkem autora. Nedokonalou kompozici či opakování motivů také připisuje Jiráskově stáří. Podobně konzistentní zůstává ve svých názorech F. X. Šalda, který navíc ovlivňuje pohled mladých marxistických kritiků v čele s Juliem Fučíkem.

Stejně tak konzistentní, avšak v pozitivním slova smyslu, zůstával již od počátku 20. století Zdeněk Nejedlý. Zdeněk Pešat popisuje Nejedlého vztah k Jiráskovi: „*Jiráskova láska k lidu, jeho hluboká demokratičnost a sociální cit, jeho poměr k náboženství, ani ne mystický, ani ne rozumářský, jeho vlastenectví se sociálním obsahem a konečně jeho optimismus, to jsou činitelé, z nichž vyrůstá Alois Jirásek – demokratický básník lidu.*“²⁷

Éru komunistického nadšení sice přerušila protektorátní pravidla, v jejichž důsledku byla Jiráskova tvorba potlačena, avšak ihned po konci druhé světové války se okruh kolem Zdeňka Nejedlého navrátil k předválečnému trendu. Ostatně sám Klement Gottwald dle svých vlastních slov propadl Jiráskovi již v adolescentním věku.

Kapitolu kritiky uzavírá Alexej Pludek, který přispěl svým textem do Literárního měsíčníku v roce 1980. Na jednu stranu přiznává, že když po letech otevřel Jiráskovy knihy, patos, který v dětství v těchto textech nalézal, mu najednou přišel poněkud úsměvný. Na druhou stranu se však staví proti názorům, že Jirásek je již překonán. Přiznává sice, že existují jistě kvalitnější autoři, jedním dechem však dodává, že nelze přehlížet Jiráskův přínos a vliv v jeho současnosti. V textech Aloise Jirásky vyzdvihuje především poselství, které mělo nepochybný vliv na náladu národa v těžkých chvílích.²⁸

---

²⁷ PEŠAT, Zdeněk. *Boj o Aloise Jirásky v zrcadle kritiky*. Praha, 1954, s. 113.

²⁸ *Literární měsíčník*. 9. Praha: Československý spisovatel, 1980.

3 Praktická část

Praktická část se zaměřuje na analýzu čtyř vybraných prozaických textů Aloise Jiráska s pobělohorskou tematikou, konkrétně jde o historické romány *Skaláci*, *Psohlavci*, *Skály* a *Temno*. Díla budou rozebrána z hlediska tematického. Důraz je kladen především na motiv lásky, která nabývá v Jiráskových prózách různých podob. Praktická část práce je zakončena syntézou forem lásek, které mají různé původce i adresáty.

Podrobnější analýza se zabývá jednotlivými typy lásek, citu a úcty interpretovaných právě na základě čtyř Jiráskových próz. Formy lásek jsou rozřazeny do několika segmentů na základě jejich podobnosti.

Vybrané prózy řadíme záměrně chronologicky podle roku jejich prvního vydání, abychom postihli i autorův vývoj v oblasti vyobrazení a užití motivů lásek.

3.1 Skaláci

3.1.1 Obsah

V řadě první vybranou prózou je historický román *Skaláci*, konkrétně je v práci vycházeno z vydání z roku 1959.²⁹ Celý text je rozdělen do třech knih, které jsou současně děleny na jednotlivé kapitoly. První kniha nese název *Salva Guardia*, druhá se shoduje s názvem celého románu (*Skaláci*), třetí se jmenuje *Bouře*.

V tomto románu se Jirásek zabývá událostmi zasazenými do druhé poloviny 18. století. Hlavní dějová linie je umístěna do oblasti Náchodska.

---

²⁹ JIRÁSEK, Alois. *Skaláci: historický obraz z druhé polovice 18. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

Vlastní příběh začíná neplánovanou návštěvou mladého knížete Josefa Piccolominiho na statku Skalka, kde spolu se svým sluhou hledá úkryt v dlouhé zimní noci. Oba pánové se na statku chovají hrubě, dokonce se pokusí o zneužití Marie Skalákové. Její bratr Mikuláš chce svoji sestru pomstít, jeho úmysl však zastaví Baltazar Užďan, dragoun císařské armády přezdívaný Salva Guardia.

Užďan napomůže Skalákům k útěku a sám začíná hospodařit na Skalce. Na konci první knihy se na Skalce objevuje Liduška se svojí babičkou, kterých se Užďan ujme.

Druhá kniha se nese v duchu obnovení kontaktu rodiny Skaláků s rodnou Skalkou, a to prostřednictvím vztahu nejmladšího ze Skaláků Jiřího a Lidušky. Ti se jednoho dne náhodou setkávají v lese a od té doby vzájemně ovlivňují své životy. Narůstá nenávist sedláků vůči vrchnosti, vrcholem je pokus Mikuláše Skaláka zabít při slavnosti Josefa Piccolominiho. Tento pokus však selže a Mikuláš je odsouzen k smrti.

Podobně jako v *Psohlavcích* se i zde objevuje motiv odvolání chudých obyvatel kraje k císařskému dvoru, tentokrát ztělesněnému Marií Terezií. Ústřední postavou je zde sedlák Rychetský, který tuto cestu organizuje. I zde dostávají sedláci mírnou naději a příslib zrušení roboty, ovšem záhy jsou uvězněni. Následně se Jiří začíná vydávat za duševně chorého muže a pomocí písní, které zpívá po kraji, se snaží zburcovat selský lid. Jeho úmysl se zdaří a selské bouře propuknou v plné míře. Baltazar Užďan je raněn a umírá spolu se svojí věrnou kobylnou Meduškou. Jiří si bere Lidušku za ženu a odcházejí pryč ze země. Do vlasti se vrací až počátkem 80. let 18. století po vydání tolerančního patentu.

Hlavní skupinou postav jsou obyvatelé statku Skalka – starý Jiří Skalák, jeho děti Marie a Mikuláš Skalákovi a Mikulášův syn Jiří. Dalšími postavami, které rodinu Skaláků na Skalce vystřídají, jsou Baltazar Užďan, čeledín Vaněk a Liduška se svou babičkou. Důležitou roli hraje také Baltazarova kobylna Meduška. Vyšší společenská vrstva je zastoupena knížetem Josefem Piccolominim, Marií Terezií a Josefem II. Z dalších vedlejších postav stojí za zmínku chudá rodina Frantiny, které se Jiřík snaží pomoci, Rychetského a dalších sedláků.

Vlastní děj knihy se odehrává v druhé polovině 18. století, avšak na počátku celého textu se čtenář seznamuje i s dřívější historií rodu Skaláků, která sahá až do 20. let 17. století. Nejdůležitějším objektem děje je Skalka, dále se ale čtenář setkává i s prostředím jiných hospodářských usedlostí. Samozřejmě je zobrazeno i prostředí knížecího domu.

3.1.2 Lásky

V první vybrané próze lze spatřit hned několik forem lásky. Jednotlivé formy lze uspořádat do skupin: mezilidské vztahy, láska k rodinnému dědictví, láska k vlastnictví a luxusu, láska ke zvířatům, láska k vojenství, láska k hudbě, k přírodě a víře.

První zmiňovaná mezilidská láska je zde zobrazena především na vztazích v rodině. Rodina Skaláků se skládá ze starého Skaláka, jeho dětí Marie a Mikuláše a Mikulášova syna Jiříka. V rodině panují vřelé vztahy, což dokazuje i čin Marie, která po smrti své švagrové převzala mateřskou péči o malého Jiříka.

Motiv rodinné lásky se objevuje i v další rodině, a to v rodině Frantiny. Jedná se o velmi chudou rodinu, která ztratila otce. I přes všechny tyto strasti se mají rádi a drží pospolu. Do jejich příběhu zasáhne i Jiřík Skalák, který se jim snaží v tíživé situaci pomoci. Vzhledem k jejich chudobě se mu za to mohou odvděčit opět pouze citem.

Další formu této lásky netvoří intimní vztah muže a ženy, jak by se dalo předpokládat, nýbrž největší pouto čtenář spatřuje na vazbě Baltazara Uždána k rodině Skaláků. Právě postava Baltazara pomáhá Skalákům v útěku z jejich rodného statku před vrchností. Baltazar Uždán je postavou, která se snaží svou dobrotu a lásku rozdávat všude kolem sebe. Nejdříve pomůže Skalákům k útěku, pak spolu se svým čeledínem hospodaří na statku Skalka. Nejde přitom o typický vztah sedláka a čeledína, Baltazar spíše staví Vaňka sobě na roveň. V neposlední řadě pomáhá také Lidušce a její babičce, které ubytuje na svém novém statku. Pro vřelé chování je oblíbený i mezi ostatními obyvateli. Zdroj Baltazarovy ochoty a dobroty můžeme zřejmě hledat v jeho dětství, kdy otec opustil matku Kateřinu kvůli pití a kartám, a on tak vyrůstal v neúplné rodině.

Milostný vztah mezi mužem a ženou je v knize představován na postavách Jiříka Skaláka a Lidušky. Z počátku je tento vztah zastřen tajemstvím, ani jedna z postav netuší, s kým se setkává. Prostřednictvím vztahu s Liduškou se Jiřík dostává zpět na rodnou Skalku. Zde si ho oblíbí i Liduščina babička, která je ráda, že je její vnučka opět veselá.

Rodinná láska je zřetelná i na vztazích vrchnosti, ačkoliv zde není citelná upřímnost jako u sedláků. Jde především o vztah Piccolomoniho a jeho manželky Marie Kristiny.

Určitý motiv soucitu je v knize reprezentován i ze strany císaře k jeho lidu. Císař Josef II. se snažil zajistit pomoc pro sedláky.

Druhou formou lásky je cit k rodinnému dědictví, který je v případě románu *Skaláci* spojen zejména se statkem Skalka a jeho okolím. Pevný vztah má k tomuto obydlí rodina Skaláků, která však musela domov kvůli vykořisťování vrchnosti opustit. Poté se Skalka stala vítaným útočištěm pro Baltazara Uždána a jeho čeledína Vaňka. Jiřík Skála na svůj rodný dům však nikdy nezapomněl, často na něj vzpomíná a jak již bylo výše zmíněno, prostřednictvím Lidky se do svého milovaného domova vrací i fyzicky.

Rodinným dědictvím Skaláků je kronika jejich rodiny, která je předávána po dlouhá léta a novým generacím dodává odvahu a sílu: „*Duch praotců přecházel ze syna na syna a každý z nich čerpal sílu a útěchu z knihy, jež byla pokladem a tajemstvím rodiny.*“³⁰

Cit k rodinnému dědictví a majetku nacházíme i v prostředí šlechty, avšak v tomto smyslu to budí spíše negativní dojem. Páni se obklopují bohatstvím a luxusem, přičemž prostředky k tomu získávají vykořisťováním poddaných. S tím souvisí i jisté rozmařilosti, na které obyčejní lidé nemohli ani pomyslet – zábava, lov, alkohol, krásné ženy atd. Sám Piccolomini se například vzhledl v Marii, avšak nešlo o čistou lásku, nýbrž pouze o chtíč. To vše na čtenáře působí spíše povrchním dojmem.

---

³⁰ JIRÁSEK, Alois. *Skaláci: historický obraz z druhé polovice 18. století*. 1959, s. 15.

Na Skalce se setkáváme se psem Cikánem, důležitější zvířecí postavou je však Uždánova kobylna Meduška, která je mu věrnou společnicí již od jeho vojenské služby. Jejich dlouholeté pouto je umocněno ještě tím, že ve stejnou chvíli společně umírají.

Právě klisna Meduška je asi jakýmsi pojítkem mezi Uždánovou současností a minulostí, kterou strávil v císařské armádě. Přestože se Baltazar Uždán stal sedlákem na Skalce, na svoji minulost nikdy nezapomněl, často se navracel s láskou ke vzpomínkám na vojenskou službu, vojenské tábory a zejména vojenské písně.

V textu se objevuje také motiv hudby, který je podstatnou součástí životů nejen sedláků. Důležitým hudebním nástrojem příběhu je cimbál patřící rodině Skaláků. Právě cimbál znamená živý kontakt Jiříka k rodnému statku Skalka, jelikož Liduška mu umožňuje na něj hrát v době, kdy jsou již Skaláci ze statku vyhnáni.

Součástí textu jsou také písně, které se běžně zpívaly – to také umocňuje lásku k hudbě. Jako příklad uvádíme píseň, kterou zpíval „poblázněný“ Jiřík robotníkům. Byla již velmi stará a někteří z nich ji rozpoznali. Přidali se ke zpěvu či jen rezignovaně pokyvovali hlavou na souhlas s jejím poselstvím. Jejím obsah vypovídá o dlouhodobé špatné situaci poddaných a připomíná Otčenáš:

*„Otče náš !
Pohled', kterak jsme souženi,
od karabáčníků zdrženi,
otče náš ! (...)
My dost prosíme sice,
ach, pane, nebij nás více
a odpusť nám.
Nedej se, sedláčku, soužit
a do samé krve odřít;
vem cep a nabrus kosu
a vyžeň tu panskou chasu!“³¹*

---

³¹ JIRÁSEK, Alois. *Skaláci: historický obraz z druhé polovice 18. století*. 1959, s. 137.

Láska k přírodě je reprezentována především Liduškou, která se často v přírodě pohybovala. S příchodem jara a hezkého počasí se Lidušce také zlepšovala nálada. Měla v oblibě různé květiny a ráda navštěvovala olšiny. Lásku k olšinám později sdílela i s Jiříkem.

Pro vykreslení náboženské situace je v románu typické napětí mezi evangelíky a katolíky. Rodina Skaláků byla oddaná evangelické víře a jednotě bratrské, ovšem na veřejnosti musela vyznávat víru katolickou. Láska Mikuláše Skaláka k protestantství a jeho celoživotní odpor vůči katolické vrchnosti vrcholí pokusem o vraždu knížete Piccolominiho. Za tento čin se mu dostává obdivu od ostatních.

3.2 Psohlavci

3.2.1 Obsah

Analýza tohoto historického románu vychází z vydání z roku 1980.³² Celý text je rozdělen do třiceti bezejmenných kapitol, románem prochází jedna ústřední dějová linie, která je místy doplněna o retrospektivní pasáže.

Děj *Psohlavců* se odehrává v poslední dekádě 17. století. Ústředním tématem románu je spor odehrávající se mezi chodským lidem a šlechtou zosobněnou v postavě svobodného pána Lammingera zvaného Lomikar. Po bitvě na Bílé hoře se zhoršilo postavení Chodů, nad kterými získal absolutní moc Maxmilián Lamminger. Lomikar začal využívat svou moc nad obyvateli Chodska, ti se proti němu vzbouřili a rozhodli se pro odvolání u císařského dvora ve Vídni. V čele chodských vzbouřenců stál Jan Sladký řečený Kozina, kterému se ovšem nepovedlo získat soucit pro Chody, nýbrž byl sám zajat a následně odsouzen k trestu smrti oběšením. Kozina těsně před svou smrtí vyřkne proroctví směřované Lammingenovi: „*Lomikare! Do roka budeme spolu stát před súdnú stolicí boží, hin sa hukáže, hdo z nás –*“.³³

V díle se kromě dvou výše zmiňovaných postav, Lammingena a Koziny, objevují i jiní Chodové, například Kozinův věrný přítel Řehůrek Jiskra. Setkáváme se samozřejmě i se členy rodiny ústřední postavy Jana Sladkého – ženou Hančí, dětmi Pavlíkem a Hanálkou, Kozinovou matkou a jejím bratrem Kryštofem Hrubým, který zastává funkci dražnovského rychtáře. Kromě selského prostředí se čtenář setkává i s reprezentanty panského domu – s manželkou Lammingena Kateřinou, komorníkem Petrem.

---

³² JIRÁSEK, Alois. *Psohlavci*. Praha: Československý spisovatel, 1980. ISBN 22-052-80.

³³ Tamtéž, s. 259.

Příběh románu *Psohlavci* se odehrává na samém konci 17. století na Domažlicku. Především jde o oblast spravovanou pány z trhanovského zámku, na kterém se také odehrává část děje. Dalším důležitým místem pro samotný děj *Psohlavců* je Vídeň, sídlo císaře. S postupujícím dějem se dostáváme i do Plzně, kde rokem 1695 končí život Jana Sladkého Koziny.

3.2.2 Lásky

V historickém románu *Psohlavci* lze objevit jak lásku mezi postavami, tak i lásku k určitým objektům či kulturnímu dědictví. Do jisté míry zde nacházíme Jiráskův obdiv k Chodům. Převážně tak soudím na základě hojně využitého chodského dialektu v promluvách postav – je zde patrný jeho zájem o problematiku.

Další motivy lásky, které byly nalezeny v románu *Psohlavci*, jsem na základě objektu, kterému je cit věnován, rozdělila do následujících kategorií: mezilidská láska (muž a žena, mateřská láska atd.), láska Chodů k vlastní kultuře a kulturnímu dědictví, láska k hudbě, láska k přírodě, láska k majetku, láska k vlasti, láska k víře a Bohu.

Prvním a dle mého názoru nejčteněji zastoupeným druhem lásky je láska mezi lidmi. Láska mezi mužem a ženou je zde ztělesněna především v postavách Hančí a Jana Sladkého Koziny. Jejich láska tvoří pevné pouto, přestože Jan Sladký často odchází z domu, putuje například do Vídně, kde se snaží hájit práva Chodů, následně je zatčen a s rodinou tedy mnoho času nestráví, Hančí ho stále miluje a je mu oddaná: *„Lítostně vzpomínala na ty chvíle, jak s ní sedával, jak pěkně rozmlouvali, o tom a onom, nejvíce však o dětech, jak často si s nimi laškoval, - a teď! Jak by se nemodlila, aby bůh to všecko již ukrátil a šťastně skončil!“*³⁴

---

³⁴ JIRÁSEK, Alois. *Psohlavci*. Praha, 1980, s. 140.

Lásku a úctu ke Kozinovi chovají ale i ostatní Chodové, uznávají jeho nebojácnost, rádi se s ním zdraví a dávají mu najevo svůj obdiv a podporu.

Láska mezi mužem a ženou ovšem není ztělesněna pouze v rodině Sladkých, ale také mezi dalšími obyvateli obce Oujezd. Takovou může čtenář spatřit v případě Manky (Marie) Příbkové a mladého Šerlovského. Jejich láska v knize teprve začíná a s postupem dějové linie se vyvíjí. I věrný přítel Jana Sladkého Koziny Řehůřek Jiskra chová lásku ke své ženě Dorle, se kterou očekávají příchod potomka. Dorla se o Řehůřka velmi bojí, z toho důvodu Řehůřek tají svou cestu do Vídně.

Dalším patrným motivem citu mezi lidmi je obecně mateřská láska. Jak již bylo výše zmíněno, obrovské pouto ke svým dětem choval Jan Sladký Kozina, přestože v posledních letech svého života trávil mimo domov mnoho času. I jeho žena Hančí samozřejmě milovala své dvě děti – Pavlíka a Hanálku, o které se starala. Podobný vztah samozřejmě nacházíme i v rodině Řehůřka Jiskry po narození jeho prvorozeného syna. S tímto typem vztahu se setkáváme i v prostředí trhanovského zámku ve formě lásky paní Lammingerové k dceři Marii.

V rodině Kozinů nalézáme i sporný vztah mezi Hančí a starou Kozinovou, její tchýní. Obě milují Jana Sladkého i děti Pavlíka a Hanálku, ale přesto se ve svých názorech rozcházejí. Rozpor vytváří především Hančina touha po klidném soužití bez Kozinových nebezpečných zájmů a ochota staré Kozinové ho v nich podporovat – v zájmu lepší budoucnosti pro její vnoučata. Postava staré Kozinové může působit v některých momentech jako zlá, krutá žena, které více záleží na chodských právech než na vlastní rodině.³⁵

---

³⁵ Jde o zajímavou a komplikovanou lásku (podoba mateřská i manželská). Zatímco Hančí žije přítomností a strachuje se o své malé děti, Kozinová (jako by viděla za horizont událostí) hledí spíše do budoucna a je ochotna v zájmu Chodů mnoho obětovat.

Vztahy mezi členy rodiny jsou bezpochyby zobrazeny i mezi dospělými, konkrétně můžeme uvést lásku staré Kozinové k bratrovi Kryštofovi Hrubému nebo Řehůrkův vztah k slepému otci.

Jistou formou vztahu k rodinnému dědictví je Příbkova čakana, kterou zdědil po svém dědečkovi a je na ni náležitě hrdý. Ačkoliv jde o lásku k určitému předmětu, zařazuji tento případ k mezilidské lásce, jelikož jde o výraz úcty ke členu rodiny – Příbkova čakana je ztělesněním rodinné návaznosti, která byla pro Chody jistě důležitá.

Výraznou roli v textu hraje i přátelství. Na prvním místě můžeme jmenovat Řehůřka Jiskru s Janem Sladkým. Právě Jiskrova pomoc rodině sedláka Jana Sladkého Koziny je pro ně klíčová v době, kdy je Kozina vězněn. I ženy obou těchto mužů jsou si velmi blízké, navzájem se svěřují. Hančí svou přízeň zdůrazní radostí z návratu Řehůřka Jiskry zpět domů.

Zajímavou postavou je paní Kateřina Lammingerová, která se dokáže vcítit do situace Hančí a přemlouvá svého manžela, aby Kozinu smrti ušetřil. Tím rezignuje na svoji společenskou pozici, ze které by spíše měla podpořit potlačení poddanského povstání. Na místo toho ukazuje spíše svoji stránku ženy, matky a manželky, která jí nedovoluje smířit se s rozbitím jakékoliv rodiny.

Tento výčet uzavírá jakási soudržnost obyvatel a vyjádření lítosti a podpory vůči Hančí a jejím dětem po rozhodnutí o trestu smrti pro Jana Sladkého Kozinu.

Vzhledem k historické podstatě chodského obyvatelstva není překvapivé, že se v textu nalézají řada motivů odkazujících na lásku a úctu k určitým chodským privilegiím a kulturnímu dědictví. Podstatou chodského etnika a jeho společenské úlohy byly listiny zachycující jejich práva a povinnosti.

Právě na těchto dokumentech Chodům proto velmi záleželo, snažili se je schovávat a bránit před trhanovskými pány. Důkazem toho je chování staré Kozinové, která se i přes hrozící nebezpečí rozhodne schovat dvě nejdůležitější listiny ve svém domě. Právě díky nim si Chodové zachovali svá důležitá práva ve chvíli, kdy si již Lomikar myslel, že je má ve své moci. Tímto aktem, který byl pro ni nebezpečný, Kozinová dokázala svoji lásku a věrnost k Chodům. Podobnou oddanost prokazuje i její bratr Kryštof Hrubý, který ač takřka na smrtelné posteli, nepřestává bojovat za chodská privilegia a spravedlnost.

Dalším důležitým majestátem je chodský prapor. V něm se slučují chodská historie, hrdost, soudržnost a veškerá práva, o která je chtějí trhanovští páni připravit, proto je pro Psohlavce velkou ránou, když před jejich očima Lamminger prapor spálí. Důležitost praporu je umocněna činem Matěje Příbka, který vytáhne z ohně alespoň žerd'. Ta je pak dobře uschována, aby se stala součástí nového praporu:

„Byla to žerd' starodávneho chodského praporu, kterou Matěj tenkrátě při výslechu, když Lamminger privilegia jejich páčil, zachránil. Dlouho odpočívala na půdě Příbkově, lépe uložená nežli předtím; až ji nyní v tu rozhodnou chvíli snesl, obvázav ji tuho na místě nalomeném. Však nenesl jen dřevo, nýbrž prapor celý. Byla to sněhobílá plachta, přivázaná k žerdi ozdobené dvěma černými fábory. Prapor v barvách chodských, ale beze znaku, prostý, jednoduchý; nicméně ho Chodové hlučně vítali.“³⁶

Na původním Lammingerem spáleném praporu byla vyobrazena hlava psa. Právě pes byl důležitou součástí služby Chodů, poněvadž pomáhal střežit hranice Chodska. I v románu hraje pes podstatnou roli, a to v rodině Sladkých. Pes Vlk dokazuje svoji věrnost a oddanost rodině, například když odmítá opustit svého pána Jana Sladkého při návštěvě ve vězení.

---

³⁶ JIRÁSEK, Alois. *Psohlavci*. Praha, 1980, s. 187 – 188.

Chodská soudržnost fungovala nejen na úrovni rodiny nebo vesnice, ale i mezi jednotlivými obcemi. Tuto širokou pospolitost můžeme vidět zejména na příkladě Chodů z okolních vesnic, kteří docházeli za Oujezdskými a nosili jim nezbytné potřeby do jejich nouzového útočiště na Hamrech. Velmi dobře si tedy uvědomovali, že Jan Sladký Kozina bojuje nejen za Chody z Oujezda.

Celým románem prostupuje motiv hudby, která zobrazuje povětšinou dobrou náladu, veselí a v neposlední řadě provází chodská společenská setkání. Kromě písní, které se zpívají, jsou důležitým prvkem dudy. Právě zvuk dud, na které hrál Řehůřek Jiskra, dokázal naladit a zburcovat společnost k tanci a veselí.

Dále se čtenář v textu setkává s láskou k hmotnému majetku, konkrétně lze uvést dva typy, které se ovšem velmi liší svou povahou. První z nich je láska Lammingera k bohatství a co největšímu majetku. Právě z toho důvodu touží po chodských majestátech, které by mu zajistily neomezenou moc nad obyvateli Chodska. Oproti tomu nacházíme i lásku Kozinovy matky k jejímu rodnému statku – silným motivem je její loučení se s domovem v momentě útěku před vojáky. Zatímco první jmenovaná láska je povrchní a chamtivá, druhá je založena na hlubokém citu k rodinnému dědictví a domovu.

Dalším motivem je láska k vlasti, která je v próze *Psohlavci* spojená s láskou k přírodě. Chodové vnímají přírodu jako důležitou součást jejich života, a to v mnoha ohledech. Příroda pro ně znamenala obživu, což souvisí i s tím, jak se každý rok připravovali na žně a s radostí je očekávali. Klíčovou roli hrály lesy, z textu je patrný cit k lesům, které původně Chodům patřily, z vězení je pak se steskem pozorují. Zmínit lze také fakt, že hranice, kterou právě Chodové střežily, byla tvořena převážně hustými lesy.

Ze stromů se v textu vyjímá především lípa, se kterou se čtenář setkává v průběhu celé knihy. Cit je v knize vyjádřen především k lípě, kterou vysadili Kozinovy předkové. Cit k oné lípě lze spatřovat v boji za záchranu stromu, který má být poražen. Ve slovníku symbolů nacházíme u hesla lípa tento význam: „[...] *uctívaná u Slovanů a Germánů jako posvátný strom. Měla odvracet blesky a při dotyku nemocného na sebe brát nemoci. Často zpodobovala centrum společenství – v tom smyslu se objevuje také ve spojení s architekturou (soudní dvory, hřbitovy, venkovské návsi, kapličky, aleje).*“³⁷ Lípa je i českým národním stromem. V souvislosti s románem *Psohlavci* můžeme lípu vyzdvihnout především jako sjednocující prvek jistého společenství.

Bezpochyby nelze vynechat ani lásku k Bohu, která je v textu jasně patrná. Vždyť Kozina na konci zve Lomikara právě na *boží súd*.

---

³⁷ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Přeložil Petr PATOČKA. Praha. 2007, s. 151.

3.3 Skály

3.3.1 Obsah

Analýza třetího vybraného pobělohorského textu *Skály* předně vychází z verze publikované v roce 1966 v Praze.³⁸ Celou prózu autor rozčlenil na třicet čtyři kapitol, které na sebe plynule navazují v jedné hlavní dějové linii, která je umístěna do Skal a blízkého okolí.

Hlavním tématem knihy je určitá vzpoura, revolta protestantů vůči katolíkům a císařským oddílům. Dalšími motivy, které vyvstávají z textu, jsou bezpochyby víra, která prolíná celý děj, celý obraz boje mezi katolíky a protestanty, a také svoboda, po které hlavní protagonisté touží.

V počátcích příběhu přijíždí na dlouho opuštěné Skály dva jezdci, jejichž úkolem je připravit místo pro příjezd nekatolické rodiny Křineckých z Ronova, kteří kvůli své víře přišli o veškerý majetek, stalo se tak po roce 1620 po bitvě na Bílé hoře. Útočištěm po vyhnání z jejich panství Ronov se stává právě osamocené panství na Skalách v Orlických horách. Spolu s Křineckými přichází na Skály také postava doktora Voborského, jehož otec byl jedním z popravených při staroměstské exekuci. Poprava starého Kochana zanechala v doktorovi určitou zášť a zároveň vyvolala odvahu a touhu otce pomstít. Aby mohl ve vlasti dále působit, musel se vzdát svého rodného jména Kochan a začít vystupovat pod jiným jménem, tedy Voborský.

Přes panství na Skalách putovali mnozí exulanti z Čech, některé z nich dokonce rodina Křineckých ve svém novém útočišti ubytuje. A právě tak se doktor Voborský seznamuje se svojí budoucí ženou Evou Ulickou. Ta na Skály přichází v doprovodu svého bratra Matouše a starého kněze Adamiho. Evin bratr Ulický spolu s Voborským začnou připravovat velké povstání proti režimu. Eva s Voborským se do sebe zamilují, ovšem zde ještě jejich láska nekončí sňatkem, jelikož Eva se svým bratrem opouští Skály a vydává se na cestu.

---

³⁸ JIRÁSEK, Alois. *Skály*. Druhé. Praha: SNKLU, 1966.

Beáta Křinecká porodí třetího potomka, ovšem krátce po narození dcery Johanky pan Albrecht Křinecký umírá. Na smrtelném loži prosí svou manželku, aby neopouštěla víru a nenechala se přemluvit ke konverzi ke katolictví. Po vydání nového nařízení čeká Beátu těžké rozhodování – buď přestoupí na katolickou víru, nebo musí opustit zemi a odejít do exilu.

Dále v ději dochází k několika selským povstáním, která ovšem končí zajetím Ulického, jeho mučením a nakonec trestem smrti. Voborský jako jeho věrný přítel se za ním do vězení dokáže dostat, Ulický požehná jeho lásce s Evou a umírá s pocitem, že se o svou sestru dobře postaral.

Poprava kněze Ulického způsobí přechod několika katolíků k protestantské víře a odchod do exilu. Takovou postavou je například bakalář Aqvula.

Eva s Voborským se nakonec opět setkávají a stávají se manželi. Beáta Křinecká odchází i se svými dětmi do exilu, avšak její panství Skály zůstává v rukou Voborského a jeho ženy, kterým bezmezně věří. Po smrti své ženy musí nakonec Voborský se svým synem též utéct do vyhnanství. Po několika letech se všichni opět vrátí na Skály, kde se začíná sblížovat Johanka Křinecká se synem Voborského Valentýnem.

Pod nátlakem otce je Valentým nucen odejít s ním a stát se členem švédského vojska, po cestě jsou přepadeni a Voborský je těžce raněn. Od toho osudného dne o Valentýnovi nikdo neslyšel, začínají po něm pátrat. Voborský opouští Skály v touze najít svého syna, ale bez výsledku. Nakonec i Křinecká se musí natrvalo uchýlit do vyhnanství.

Děj končí selským povstáním několik let po třicetileté válce, které opět končí neúspěchem. Nakonec dochází opět k setkání Voborského a jeho syna Valentýna, ze kterého se stal kanovník královéhradecké kapituly. Voborský se nakonec smiřuje s Valentýnovým vyznáním a Valentýn osvobozuje sedláka, který vyvolal povstání, protože se jedná o syna Johanky Křinecké.

Mezi hlavní postavy románu *Skály* je možno zařadit veškeré postavy pohybující se na panství Skály. V první řadě tedy rodina Křineckých spolu s poddaným panem Květem a katolickým správcem Chodkem. Dalšími významnými postavami jsou Eva a její manžel doktor Voborský.

Děj knihy mapuje značnou část 17. století, průběh třicetileté války po bitvě na Bílé hoře a následná neúspěšná selská povstání, která proběhla několik let po jejím konci. Ruku v ruce s dlouhým časovým segmentem je samozřejmostí vývoj jednotlivých postav, především dětských. Stěžejní části celého příběhu se odehrávají v oblasti Skal a jejího blízkého okolí, část děje zaměřená na popravu kněze Matouše Ulického je situována do prostředí města Čáslavi.

3.3.2 Lásky

Vzhledem k obsahu a hlavní tematické linii textu je důležitým motivem láska k náboženství a k Bohu. Dalšími typy lásky vyskytujícími se v próze jsou mezilidská láska, láska ke knihám, láska k hudbě, láska k vlasti, láska k přírodě a ke hvězdám.

Vzhledem k době, ve které se děj odehrává, je náboženským sporem soupeření mezi katolíky a evangelíky. Evangelická víra je umístěna především na panství Skály, tedy do rodiny Křineckých a následně Voborských. Na tomto panství má své zastoupení ovšem i víra katolická reprezentovaná správcem Chodkem. Beáta Křinecká se svým manželem chovají jistý obdiv k postavě Fridricha Falckého.

Mladý pán Křinecký je na smrt nemocný, prosí tedy svoji ženu, aby zůstala věrná protestantskému vyznání i po jeho smrti. Zde je vidět, jak moc mu na víře v protestantství záleží. Beáta i pod těžkým tlakem jezuita Machovia odolává a zůstává věrnou evangelickému vyznání, a proto se i se svými třemi dětmi uchyluje dvakrát do vyhnanství, kde nakonec také umírá.

Pojítkem protestantů žijícím na Skalách se stává skalský hrad, na kterém se scházejí a konají své bohoslužby.

Činy některých evangelíků utvrzovaly ostatní a dodávaly jim sílu a povzbuzení do dalšího boje. Za všechny můžeme jmenovat popravu kněze Ulického.

Nutné byly ústupky vůči katolické straně³⁹ – Voborský například musel navenek vystupovat jako katolík, ačkoliv jím rozhodně nebyl.

Mezilidské vztahy jsou zde reprezentovány především na rodinných vztazích. Jako první můžeme zmínit rodinu Křineckých – Beátu, jejího manžela Albrechta a jejich tři potomky. Rodinné pouto pojí také postavy Evy Ulické a jejího milovaného bratra Matouše, který přichází na Skály v doprovodu svého tchána Adamiho.

Silné citové pouto lze také spatřit mezi Voborským a jeho otcem Valentýnem Kochanem, který byl popraven na Staroměstském náměstí. Úctu k otci pak Voborský projeví i po narození syna, kterého na počest odsouzenice pojmenuje Valentýn.

V průběhu děje se vyvíjí intimní vztah Evy Ulické a doktora Voborského. Jejich vzájemné sympatie se projevily již při prvním setkání a vznikl mezi nimi velmi silný cit. Pod vlivem náboženských sporů se jejich cesty na nějaký čas rozešly. Důkazem osudovosti lásky Evy a Voborského je jejich znovu shledání po letech, následné manželství a vybudování rodiny.

Na skalském panství žije správce Chodek, který je katolického vyznání. Svě nové pány však přes rozdílnost ve víře přijímá a vítá. I přes různá náboženská vyznání žijí všichni na Skalách v poklidu a harmonii.

---

³⁹ Celé období humanismu (především 16. století) je v českém prostředí charakteristické obyvatelstvem tzv. dvojího lidu (protestantů a katolíků). Obecně se soudí, že byla společnost reprezentována protestantskou většinou a katolickou menšinou (zhruba v poměru 3:1).

Přátelské vztahy panují mezi oběma rodinami, které na Skalách pobývají. Ženy Eva a Beáta se scházejí, nacházejí u sebe ženský soucit a vzájemně se podporují. Je to právě Beáta, kdo po Evině smrti převezme mateřskou péči o Valentýna. Dětské přátelství můžeme zaznamenat u Johanky Křinecké a Valentýna Voborského. Avšak jde spíše o vztah na úrovni sourozenecké lásky nikoliv vztah intimní.

Spatřujeme zde i přátelství tzv. na život a na smrt, kdy Křinecký, vědom si své nadcházející smrti žádá přítele Voborského, aby dal pozor na jeho rodinu: „*Není nikoho na světě, ke komu bych měl takovou důvěru jako k tobě. Žili jsme po léta spolu, zkusili jsme spolu ledacos a známe se. Valentýne, budu spokojenější a zemru klidněji, slíbíš-li mně, že mých neopustíš, ani mé manželky, ani mých chlapců, ani toho červíčka, kterého snad ani neuvídím. Pro věčnou odplatu, příteli, zastaň se jich, nebo vím, že přijdou ještě časy krušnější těchto našich.*“⁴⁰

V době, kdy je Ulický vězněn v Čáslavi, vstupuje do děje důležitá postava Aqualy, bývalého spolužáka Ulického a Voborského. Ačkoliv byl katolíkem, tak právě ze staré známosti pomohl Voborskému navštívit přítele ve vězení.

Láska ke knihám je pěstovaná především v rodině Voborských. Regent Voborský (původním jménem Valentýn Kochan) chová úctu ke knihám protestantského zaměření, které přivezl na Skály. Celkově můžeme konstatovat, že doktor Voborský měl zálibu v intelektuálních činnostech a studiu. Stejně tomu tak bylo v případě mladého Křineckého, který trávil mnoho času ve své bibliotéce, a dokonce se snažil překládat bibli do českého jazyka.

Významnou knihou jsou *české žalmy s notami a modlitbami*, vydané Danyelem Strejcem a Janem Litomilem. Valentýn znal tuto knihu z dětství, kdy si z ní společně zpíval s Johankou. Po letech tento svazek znovu objevuje a díky němu poznává svého otce. Opět se zde setkáváme s motivem knihy významného českého exulanta Pavla Stránského *Respublica Bojema*.

---

⁴⁰ JIRÁSEK, Alois. *Skály*. Praha, 1966, s. 88.

Láska k hudbě je zřetelná na postavách manželů Křineckých a doktora Voborského. V textu je zdůrazněná radost, kterou jim přináší hra na housle, violu a klavikordium. Zajímavé je, že radost z hudby paní Křinecké sílila a slábla společně s tím, jak se měnila jejich společenská úloha: *„Nástroj ten býval svědkem jejího štěstí, zvuky jeho kovových strun toho štěstí ohlasem. Ale pak přišel ten hrozný čas a klavikordium zůstávalo dlouho, dlouho netknuto.“*⁴¹

Samozřejmě všechny postavy donucené k odchodu do exilu se ve svých vzpomínkách vracejí k vlasti. Například paní Křinecká se v dopise ze Saska svěřuje, že doufá, že se ona i její děti brzy vrátí do vlasti. V textu se objevují i narážky na úctu ke starší historii českého území – vzpomínán je zde Karel IV.

Pohled na lásku k přírodě jako ke zdroji obživy a hospodaření můžeme vysledovat u správce Chodka a mladého Křineckého. Tito dva muži si uvědomují, jak důležité je v jejich životech hospodářství, a chovají hlubokou úctu a lásku k úrodě. I pro paní Křineckou je příroda důležitou součástí života, snaží se vychovávat děti v souznění s přírodou, chodí s nimi ke dvěma rybníčkům, kde si oba chlapci mohou hrát.

Troskám skalského hradu místní protestanti říkají „hvězdárna“. Jde však spíše o zástěrku a účelem jejich návštěv není pozorování oblohy, ale společné modlitby. Místo je však navštěvováno i Voborským s Evou, kteří se zde scházejí na počátku jejich milostného vztahu, a hvězdy zde podtrhují jejich romantické city.

---

⁴¹ JIRÁSEK, Alois. *Skály*. Praha, 1966, s. 43.

3.4 Temno

3.4.1 Obsah

Analýza historického románu *Temno* vychází z vydání z roku 1961.⁴² Děj této prózy Jirásek zařadil do období dvacátých let 18. století. Jedná se o rozsáhlý prozaický text, který je členěn do sedmdesáti šesti kapitol.

Ohniskem děje je zámek Skalka u Opočna, kde žije paní Poxina Mladotovna spolu s Karlem Henrychem Lhotským. V obci žije také myslivec Machovec se svými dvěma dětmi Helenkou a Tomášem. Pan Lhotský spolu s Machovcem sdílí vášeň pro myslivost, avšak rozděluje je jejich vyznání – Lhotský vyznává katolickou víru, kdežto Machovec je přívržencem evangelického vyznání. Myslivcova dcera Helenka tráví mnoho času ve službách paní Poxiny.

V celé zemi probíhá potírání nekatolíků, pálí se *libri prohibiti*,⁴³ a právě v této době je prozrazeno evangelické vyznání rodiny myslivce Machovce. Ve snaze uniknout trestu odchází Machovec z kraje a jeho opuštěné děti jsou převezeny do Prahy, kde je má vychovat sládek Březina. Helenka se dostane do domu Březinovy tchyně paní Lerchové. Tady se také seznámí s jejím vnukem Jiřím Březinou, do kterého se postupem času zamiluje. Helenčin bratr Tomáš zůstává v kontaktu s nekatolíky, a to zejména při práci na vinicích.

Machovcův věrný přítel Jan Vostrý řečený Žitavec přichází do Prahy na pomoc Helence a Tomášovi. Helenka ovšem odmítá s Vostrým odejít a opustit tak Jiřího Březinu. Prahu opouští tedy pouze Tomáš. Helenka si ovšem postupem času uvědomuje, že její vztah s Jiřím nemůže mít šťastný konec. Ve chvíli, kdy dojde k prozrazení vzájemné náklonnosti Helenky a Jiříka, padne rozhodnutí o jejím návratu na rodnou Skalku. Odchod Helenky na Skalku nakonec není uskutečněn, jelikož tajně prchá se svým otcem za hranice. Zdrčený Jiří se po odloučení se svou milou rozhodne stát se katolickým knězem.

---

⁴² JIRÁSEK, Alois. *Temno: historický obraz*. Třetí vydání. Praha: SNKLU, 1961.

⁴³ Zakázané knihy; byly páleny nebo deponovány v různých klášterních fondech, kde k nim měli přístup jen vybraní jednotlivci (k porovnání viz Jiráskův *F. L. Věk*).

Celý příběh je završen svatořečením Jana Nepomuckého a následnými oslavami, které se konají v pražských ulicích a stávají se velkou událostí.

Tento rozsáhlý román je protkán mnoha postavami, z nichž mezi nejdůležitějšími můžeme zcela bezpochyby jmenovat rodinu Machovcovu a rodinu sládka Březiny. Avšak s postupujícím dějem se objevuje stále více postav, jmenovat můžeme například myslivce Tomáše Svobodu, Františka Hubatia, se kterým Jiří Březina sdílí vášeň k hudbě. V prostředí Skalky se kromě vrchnosti a rodiny myslivce Machovce čtenář setkává také s postavou Čermáka, který představuje osobnost nevrlého správce zámku.

Časoprostor je ohraničen dvěma událostmi. Kniha začíná příjezdem Karla VI. do Prahy ke korunovaci, zakončena je pak kanonizací jezuitského světce sv. Jana Nepomuckého. První část děje se odehrává v oblasti Opočenska na Skalce a přilehlém okolí. Po odchodu Machovcových z rodného statku se děj přesouvá do Prahy.

3.4.2 Lásky

I v posledním z vybraných historických románů *Temno* je zachyceno několik forem lásek. Tyto druhy lásky jsem rozdělila do několika kategorií. Nejdůležitější a nejvíce zobrazovaná je láska k víře, ať už katolické nebo protestantské, a k některým jejím atributům. Dále uvádíme zejména mezilidskou lásku, lásku k hudbě, lásku k přírodě a vlasti v kontrastu s láskou k městu. Častá je také láska postav k zálibám a koníčkům.

Hlavním motivem, který prolíná celý děj, je láska k víře. Setkáváme se s dvěma podobami víry – oficiálně podporovaná katolická víra a potlačovaná protestantská víra.

Ústřední postavou, kolem které se odvíjí katolická dějová linie, je Jan Nepomucký. Z důvodu chystaného svatořečení jsou na mnoha místech vyvěšeny obrazy s jeho podobiznou, jsou také stavěny sochy, lidé často diskutují o zázracích spojených s osobou Jana Nepomuckého. Postavami, které vyznávají právě katolickou víru, jsou zejména správce Čermák, Polexina, Lhotský, Lerchová a její služebná Šantrůčková a rodina Březinova.

V průběhu děje dochází ke konverzi protestantky Helenky ke katolické víře pod vlivem rodiny Březinových. Proces její konverze je dokázán na svatém obrázku Jana Nepomuckého. Když ho poprvé dostává, přijímá ho pouze, aby vyhověla své paní. Podruhé jej však přijímá upřímně a s láskou. Vrcholem všeobecné katolické lásky k českému světcí je pak oslava jeho svatořečení, konaná v Praze v roce 1729.

V textu se setkáváme se jmény dalších katolických představitelů, čímž autor naznačuje lásku postav chovanou například k Bohuslavu Balbínovi, Bedřichu Bridelovi, který je zde jednou z postav hodnocen jako nejlepší kazatel. Prostor je v knize věnován i kultu Panny Marie, který je spojen s často se vyskytujícím motivem růžence.

Další postavou, která jistě pociťuje lásku ke katolictví, je páter Koniáš.⁴⁴ Z jeho lásky ke katolictví pramení i radost, se kterou pálí evangelické knihy: „[...]ať zhynou ty knihy, kořen zla, dílo ďáblovo, plné bludův a kacířství, ať se s nimi spálí hříšná láska k nim.“⁴⁵ Také Koniášovo dílo *Cytara Nového zákona* vzbuzuje radost a obdiv u dalších katolicky smýšlejících obyvatel.

Evangelickou víru v příběhu vyznávají především myslivec Machovec, jeho děti i jejich babička Klancová. Právě víra je důvodem rozdělení jejich rodiny – otec utíká a děti Helenka a Tomáš jsou poslány do Prahy na převychování, což se u Helenky dočasně podaří. Dalšími osobami, které představují evangelické vyznání, jsou bratři Svobodovi žijící v Praze. I zde se setkáváme s důležitými a uctívanými spisy. V první řadě zmíníme Bibli kralickou. Babička Klancová ji dává za příklad svým vnoučatům a snaží se o její zachování. Dalším důležitým spisem je *Kleychův špalíček*. Tento soubor tajně přinese Svoboda svému bratrovi do vězení, ten má z knihy obrovskou radost: „Ale i tak byla myslivcovi, toužícímu po nábožném čtení, vzácným darem, světlem i chlebem. Byly v ní i ‚vroucí nábožné modlitby‘ i ‚zpěvové duchovní‘. Dychtivě si knížečku prohlížel, žádostivě obrátil titulní list; zrak uvázl mu na mottech z bible: ‚Vždycky se modlete a neoblevujte.‘“⁴⁶

---

⁴⁴ Dle mého názoru je jeho pozice v románu spíše symbolická, jeho jméno je do jisté míry synonymem rekatolizačních represí, avšak na samotný děj románu nemá zásadní vliv.

⁴⁵ JIRÁSEK, Alois. *Temno: historický obraz*. Třetí vydání. Praha: SNKLU, 1961, s. 225.

⁴⁶ Tamtéž, s. 553.

Lásku k protestantství dokazuje i obdiv několika postav k osobnostem jako Jan Kalvín, Jan Hus, Jan Žižka, Pavel Stránský a Jan Ámos Komenský. Důkazem lásky k husitství je obava deklamátora Svobody o starý kalich, o který se bojí a který se snaží uchránit před katolíky. Několik představitelů jednoty bratrské uznává také kacířství.

Další kategorií lásek jsou mezilidské vztahy. Hlavními protagonisty těchto vztahů jsou rodina Machovcova a Polecina s panem Lhotským. Vztahy mezi nimi jsou vřelé, do určité míry přátelské. Dcera myslivce Machovce Helenka slouží u paní Poleciny, pan Lhotský se přátelí s myslivcem Machovcem, často spolu i s Tomášem vyrážejí na hony, často spolu také sedávají a kouří tabák. Tomáš i Lhotský později na tyto společné chvíle s láskou vzpomínají. V rámci rodiny panují dobré vztahy mezi otcem a dětmi i dětmi vzájemně. Myslivec Machovec je v lásce stále věrný své ženě, která je již po smrti. Vlídny vztah ovšem končí s prozrazením víry Machovce a jeho dětí. Tento zlom znamená narušení vztahů nejen mezi dvěma rodinami, ale také uvnitř rodiny myslivce. Polecina s panem Lhotským do poslední chvíle nevěří, že Machovcovi jsou proti katolíkům, brání je před jezuitou a litují Helenku s Tomášem.

V Praze bydlí pro děj důležitá rodina Jana Václava Březiny. Do Březinovy rodiny jsou Helenka s Tomášem umístěni na převýchovu. Nutno říci, že pěstounská rodina se k dětem chová vlídně. Také vztahy v rámci rodiny Březinových jsou vřelé – láska otce k synovi Jiřímu, láska babičky Lerchové k dětem i vnoučeti, a opět zde narážíme na motiv lásky k mrtvé ženě a matce. Vztah druhé ženy pana Březiny s jeho synem je také velmi přívětivý.

Do pozitivně naladěného prostředí vstupují Tomáš s Helenkou, kteří ač jsou cizí, jsou velmi vstřícně přijati a navazují vztahy s dalšími členy rodiny. Helenka se dostává do domu babičky Lerchové, u které vypomáhá s hospodařením, Tomáš je umístěn na pražskou vinici pana Březiny, kde se setkává s dalšími protestanty. Zatímco u Helenky se tak začíná plně vyvíjet láska ke katolické víře, u Tomáše je tomu právě naopak.

Rodinná láska je v knize zobrazena ještě na rodině Svobodových. Jde především o dva bratry, kteří jsou evangelického vyznání.

Intimní vztah mezi mužem a ženou můžeme sledovat na postavách Helenky Machovcové a Jiříka Březiny. Lásky mezi nimi je ovšem zakázána a její následné prozrazení má pro děj zásadní význam. Zpočátku se stýkají pouze náhodně, Helenka se v Jiříkově přítomnosti vždy červená a Jiřík obdivuje její krásu. Je k ní pozorný a všímá si jakýchkoliv změn v její náladě: „*Nebyl to však úsměv rtův, očí i duše, jakým se jindy za takových setkání na něj usmála. Ten úsměv jako květ na okénku, ale v komůrce duše šero a smutno.*“⁴⁷ Čtenář může pozorovat vývoj mladé lásky, jejíž význam dokazuje i fakt, že Helenka kvůli svému milému odmítá odjet z Prahy, ačkoliv by jí to zajistilo svobodu vyznání. Pravděpodobně také kvůli lásce k Helence se Jiřík přimlouvá u svého otce za jejího bratra Tomáše.

Dalším vztahem mezi mužem a ženou je manželský svazek pana Březiny a jeho nové ženy Antonie, se kterou čeká dalšího potomka. Tomuto vztahu není v knize věnována podstatná část, avšak čtenář může sledovat vývoj toho, jak je žena přijímána ostatními členy rodiny.

Přátelská láska v ději často stojí na něčem, co jeho jednotlivé protagonisty spojuje. První takové přátelství je založeno na protestantské víře, je zosobněno postavami Vostrého a myslivce Machovce. S tímto vztahem se setkáváme na počátku příběhu, avšak důležitý je až do samého konce. Je to totiž právě Vostrý, kdo Tomáše odvádí z Prahy.

Další podobným pojítkem je hudba, která sblíží postavy Jiříka Březinu a Hubátia Tito dva muži se scházejí především kvůli jejich lásce k hudbě a diskutují spolu o hudbě, ale také o latině.

Machovec se již za pobytu na Skalce choval vlídně a přátelsky k židům – můžeme jmenovat Lazara Kiše. Tento kladný vztah mohl být zapříčiněn jistou formou soucitu k příslušníkům jiné nepodporované náboženské menšiny. Po příjezdu Helenky a Tomáše do Prahy jim slíbil, že dá vědět jejich rodině o jejich novém domově. Tímto činem splatil laskavost, kterou mu Machovcovi dosud prokazovali.

---

⁴⁷ JIRÁSEK, Alois. *Temno: historický obraz*. Třetí vydání, 1961, s. 412.

Při interpretaci můžeme narazit i na určitou formu sebelásky. Páter Daniel Suk má radost z Helenčina obrácení se ke katolictví, zůstává však otázkou, zda to není spíše sebechvála a pochlebování.

Velké zastoupení má v historickém románu *Temno* také láska k hudbě. Řada postav v ní má velké zalíbení, hraje na rozličné hudební nástroje, hudba má také důležitou funkci jako průvodní jev různých obřadů, oslav apod.

Láska k muzice je pěstována v celé rodině Březinových. Malý Jiřík hraje na housle, prostřednictvím kterých se také sblíží s panem Hubátiem. Tonička Březinová ovládá hru na loutnu a její společné koncerty s nevlastním synem Jiříkem těší sluch jejího manžela.

I na straně protestantů hraje roli láska k hudbě. Kromě Johannese Svobody tuto vášeň sdílí i Tomáš Machovec. Jeho zapálení pro lesní roh je tak silné, že hrou na něj riskuje prozrazení v momentě, kdy se již skrývá v lesním úkrytu: „*Nevěda přitiskl lesní roh ke rtům, zadul do něho, nejprve tlumeně, pak stržen, plněji, a hlasně zahrál radostnou fanfáru.*“⁴⁸

Důležitou roli hraje příroda a zejména pak lesy, které slouží jako úkryt. Z konkrétních stromů, které se v textu hojně vyskytují, můžeme jmenovat topoly a duby. Dub je symbolem síly, odolnosti, vytrvalosti.⁴⁹ Právě tyto vlastnosti lze spatřovat i u nezlomných protestantů.

Také v tomto textu nacházíme lásku k domovině. Reprezentovaná je především láskou Helenky a Tomáše k rodné myslivně, kterou museli opustit.

Do kontrastu s láskou k přírodě můžeme uvést obdiv k velkému městu Praze. Všeobecně postavy obdivují pražskou architekturu a ruch na ulicích. Zajímavý vývoj má vztah k Praze Helenky a Tomáše, bydleli na venkově, vždy se do Prahy toužili vydat, ale samozřejmě za jiných okolností. I přesto jsou Prahou okouzlení a nové prostředí rozptyluje jejich smutek po domově. U Helenky je láska k velkému městu podpořena hlavně vztahem s Jiříkem. Všechny Helenčiny lásky se smísí v nadšení, které u ní vyvolá slavnost při svatořečení Jana Nepomuckého.

---

⁴⁸ JIRÁSEK, Alois. *Temno: historický obraz*. Třetí vydání. Praha: SNKLU, 1961, s. 490.

⁴⁹ LURKER, Manfred. *Slovník symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2005.

V průběhu děje se čtenář setkává s mnoha různými podobami zálib a koníčků. Zálibou paní Poxiny a její svěřenkyně Helenky jsou obecně ruční práce – vyšívání, pentličky, stužky, atd. Další zájem paní Poxiny je již poněkud ušlechtilejší, vyznala se v léčivých bylinách, pomocí kterých dokonce léčila robotníky. Právě z důvodu sběru bylinek měla paní Poxina v oblibě hlavně jaro.

V pražském prostředí se setkáme i s intelektuálními zájmy – například Jiřík Březina velmi rád čte knihy.

Lhotského s myslivcem Machovcem a Tomášem spojuje zájem o lesní hony. Na tyto společné chvíle všichni tři později s dojetím vzpomínají.

3.5 Syntéza

Pro všechny čtyři vybrané historické romány Aloise Jiráska jsou typické časté popisy různých věcí, osobností a v první řadě nejvíce popisy přírody a přírodního prostředí. Již právě z popisů může čtenář vyčíst mnohou Jiráskovu náklonnost k daným skutečnostem. Zajímavostí také je, že v některých textech se autor více orientuje na určitý druh stromu. Například pro román *Psohlavci* je typickým stromem lípa, která symbolizuje společenské sjednocení, a to je právě pro samotné Chody velmi výstižné. V próze *Temno* se pak často vyskytuje dub, který symbolizuje určitou sílu, oddanost a vytrvalost.

Všechny čtyři analyzované historické romány obsahují lásky s podobnou nebo stejnou tematikou, které vyjmenujeme v následujícím výčtu: mezilidské vztahy, láska k náboženství (náboženská víra), láska k přírodě, k vlasti a láska k hudbě. V některých prózách byl vysledován také cit ke knihám, zvířatům, kulturnímu a rodinnému dědictví, a někde dokonce i k luxusu.

První a ve všech textech zastoupená láska náleží mezilidským vztahům. U všech čtyř interpretovaných textů jsou mezilidské vztahy založené především na rodině. V každém z nich vystupuje rodina, v níž panují vřelé a vlídné vztahy. V první próze *Skaláci* je veškerá rodinná láska situována především do rodiny starého Skaláka, jeho dětí a vnuka. I v *Psohlavcích* stojí mezilidská láska na rodině Jana Sladkého Koziny. Postupem času s přibývajícimi prózami narůstá i počet rodin důležitých pro tuto práci. Ve třetím textu *Skály* se již rodin vyskytuje více, rodina Křineckých, rodina Ulických a s postupujícím dějem i rodina Voborských, avšak ve všech stále panuje vlídná vřelá nálada, navzájem si všichni pomáhají a mají se rádi. Stejně tak tomu je i v *Temnu*, kde hlavní dějová linie stojí na lásce v rodině Machovcových a v rodině Březinových.

Další hojně vyskytovaná mezilidská láska je láska naplňovaná mezi mužem a ženou. Zde již spatřujeme rozdíly jejího vyobrazení v jednotlivých textech. V prvním ze zmiňovaných románů je tento intimní vztah představován prostřednictvím postav Jiříka a Lidušky, jedná se o lásku, díky níž se Jiřík dostává zpět do své rodné domoviny. V *Psohlavcích* je vztah mezi mužem a ženou zobrazen především v manželství Jana Sladkého a Hančí. S intimním vztahem se setkáváme také ve *Skalách*, kde jde mimo jiné o vztah mezi Voborským a Evou, kteří se nakonec stávají manželi. S úplně jiným charakterem intimního vztahu mezi dvěma lidmi se setkáváme ve vztahu, který autor vyobrazil na postavách Jiříka a Helenky v *Temnu*. Zde je již patrné detailní vykreslení intimní lásky, která je však zakázaná a nekončí šťastně.

Pro všechny vybrané knihy hraje velkou roli také přátelství, které je často založené na náboženství. Tak je tomu například v románu *Skály* a *Temno*, kde jednotliví protagonisté navazují přátelské styky především s osobami stejného náboženského vyznání. Dalším základem přátelství se stávají záliby, které postavy spojují.

Jistý vývoj mezilidské lásky může čtenář v Jiráskových prózách sledovat především na intimních vztazích mezi ženou a mužem. Nejprve tedy tento cit nehrál hlavní roli, postupem se však jeho role stupňovala, a nakonec vygradovala až láskou zakázanou.

Další podstatnou součástí Jiráskových próz je láska k náboženské víře. Hojnost výskytu a důležitost náboženského vyznání pro děj jednotlivých knih zcela závisí na tematickém výseku, kterému se autor věnoval. Můžeme tedy říci, že nejdůležitější roli hraje láska k náboženství v posledních dvou románech *Skály* a *Temno*. Je zde také patrný chronologický vývoj, v prvním textu *Skaláci* láska k víře nehraje velkou roli, v následujícím díle *Psohlavci* se již láska k Bohu vyskytuje hojněji, avšak nejvíce je tomu právě ve dvou posledních výše zmiňovaných textech. V obou případech se jedná o lásku ke katolické víře a do kontrastu k ní vystupuje vyznání evangelické. Často je to právě náboženská láska, která bývá v souvislosti s láskou ke knihám.

Láska k přírodě spojuje všechny interpretované romány. Ve všech textech hraje příroda nezastupitelnou roli, někde je považována za důležitý zdroj obživy. Zde nebyl vysledován žádný autorův vývoj, jelikož, jak již bylo výše zmíněno, autor používal ve všech prózách rozsáhlé popisy přírody, krajiny a přírodních živlů.

Do opozice k přírodě vystupuje město Praha, které se objevuje v posledním románu. K Praze chovají některé postavy vystupující v *Temnu* obdiv a lásku.

Domovina a vlast, především láska k nim, je něco, co opět prostupuje všemi čtyřmi texty. Ve všech románech je zdůrazněn cit k domovu a k rodné krajině. V případě *Psohlavců* je kladen důraz především na lásku k Chodsku, v případě *Skaláků* k rodnému statku, ve *Skalách* je již láska k domovině umocněna i láskou k vlasti s ohledem na nutnost protestantů odcházet do vyhnanství.

Poslední láska, která uzavírá výčet citů prostupujících všemi vybranými knihami, je láska k hudbě. Můžeme říci, že ve všech textech je hudba spojená především s veselím, s dobrou náladou a se společenskými událostmi. V některých situacích je hudba také prostředkem, pomocí kterého se postava vrací ve vzpomínkách k domovu nebo k životu, který musela opustit. Jedná se tedy o nějaký význam smutku a stesku po domově, což opět souvisí s láskou z předchozího textu. Takovými příklady jsou například Tomáš Machovec, jedna z hlavních postav *Temna*, a Jiřík Skalák, protagonista románu *Skaláci*.

V textech rozebíraných děl se nachází mnoho dokladů o tom, že postavy nadřazují lásku k vlasti a náboženské víře nad lásku mezilidskou. Tento fakt můžeme doložit na příkladu Jiříka Březiny, který po tom, co nemůže naplnit lásku k Helence, obrací veškeré své city k Bohu a stává se knězem.

4 Závěr

Diplomová práce na téma *Jiráskových „deset“ podob lásky* byla zaměřena na interpretaci primárních pramenů. Text práce vycházel především ze čtyř Jiráskových pobělohorských románů *Skaláci*, *Psohlavci*, *Skály* a *Temno*. Cílem práce bylo především interpretovat, analyzovat a systematizovat jednotlivé formy lásek objevující se ve zmíněných historických románech.

Teoretická část diplomové práce podrobně rozebírá Jiráskův život, jeho studijní dráhu, Jiráskův pobyt v Litomyšli, jeho vztah se Svatoplukem Macharem a také období, kdy se věnoval profesní činnosti učitele. Dále jsou v textu rozebrány počátky jeho spisovatelské kariéry, následně je zde vykreslen přehled nejpodstatnějších Jiráskových literárních děl nejen prozaických, ale i tvorba dramatická. Kapitola zabývající se právě Jiráskovou spisovatelskou činností je rozdělena na několik částí, podle tématu, žánru a určitých historických období – husitství, doba pobělohorská, hry z autorovy současnosti a veselohry, kroniky a pověsti. Rozřazení vycházelo především z textu Jaroslavy Janáčkové a jejího dělení autorových literárních děl.

Následující kapitola teoretické části je zaměřena na kritiku Jiráskových textů od druhé poloviny 19. století do období 80. let 20. století. Mezi kritiky lze zmínit například F. X. Šaldu, Zdeňka Nejedlého nebo Alexeje Pludka.

Teoretická práce vycházela z několika odborných publikací z různých časových období. Nejstarším pramenem byl Jan Voborník a jeho text s názvem *Alois Jirásek: jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla* z roku 1901. Dalšími autory, jejichž studie sloužily jako zdroj teoretické části, jsou například Jaromír Borecký, Jaroslava Janáčková nebo Miloslav Novotný. Kapitola věnovaná kritice vycházela nejen z publikované knihy *Boj o Aloise Jiráka v zrcadle kritiky* od Zdeňka Pešata, ale jako důležitý pramen posloužilo také periodikum *Literární měsíčník*.

Pro praktickou část byla stěžejní práce s primárním pramenem – tedy s Jiráskovými vybranými prózami. Text je zaměřen na interpretaci, analýzu a syntézu forem lásek a citů, které byly vysledovány na základě metody excerpce. Romány byly interpretovány chronologicky, jednotlivé lásky byly roztříděny do několika kategorií na základě tématu a objektu, ke kterému se vztahovaly. Lásky a city byly v textu nalezeny ve velké míře, kromě mezilidské lásky a mezilidských vztahů se objevují také lásky k náboženské víře, k hudbě, k vlasti a také k přírodě. Velký důraz byl však kladen nejen na mezilidskou lásku, ale především na lásku k náboženství a k vlasti. V některých vybraných prózách se často opakoval druh stromu – v románu *Psohlavci* se jednalo o lípu a v próze *Temno* se hojně vyskytoval dub. V obou případech lze vysledovat symboliku těchto stromů. Součástí syntézy je také pohled na to, jak se vyvíjelo autorovo zobrazování některých z uvedených typů lásek na základě chronologického uspořádání vybraných románů. Zajímavým poznatkem bylo zjištění, že v některých Jiráskových textech je láska k náboženství pro postavy důležitější a znamená pro ně víc než mezilidské vztahy.

5 Resumé

V diplomové práci byla provedena interpretace vybraných Jiráskových próz z pobělohorského období – *Skaláci*, *Psohlavci*, *Skály* a *Temno*. Konkrétně šlo o interpretaci a analýzu motivu lásky, která se v textu vyskytuje v několika podobách. Nejvíce zastoupená je kategorie lásky k náboženské víře, k vlasti, ale také mezilidská láska. V neposlední řadě se objevuje také motiv citu k přírodě. Výsledkem bylo tedy rozdělení těchto lásek na jednotlivé kategorie a jejich následná syntéza. Teoretická část práce je věnována autorovi Aloisi Jiráskovi, jeho životu a dílu.

This thesis is focused on interpretation of four proses from Alois Jirásek that are connected with the age after the battle of White Mountain – *Skaláci*, *Psohlavci*, *Skály* and *Temno*. In these proses we can find many forms of love, therefore this theses analyzes the motif of love. The most frequent love is the love to the Christianity, then we can find the love to the motherland and of course the love to other people or nature. After the analyzis, these examples of love were dividend into Gross and the synthesis was done. The teoretici part of this thesis is dedicated to the author, Alois Jirásek, his life and work.

6 Zdroje

6.1 Literatura

1. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987.
2. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-284-3.
3. BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1933.
4. DRIJVEROVÁ, Martina. *Lásky českých spisovatelů: zajímavosti ze života významných českých osobností*. Ilustroval Vojtěch OTČENÁŠEK. Brno: ComputerPress, 2011. ISBN 978-80-251-3477-1.
5. FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985. ISBN 80-200-0708-3.
6. JIRÁSEK, Alois. *Psohlavci*. Praha: Československý spisovatel, 1980. ISBN 22-052-80.
7. JIRÁSEK, Alois. *Skaláci: historický obraz z druhé polovice 18. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.
8. JIRÁSEK, Alois. *Skály*. Druhé. Praha: SNKLU, 1966.
9. JIRÁSEK, Alois. *Temno: historický obraz*. Třetí vydání. Praha: SNKLU, 1961.
10. LURKER, Manfred. *Slovník symbolů*. V Praze: Knižní klub, 2005. Universum (Knižní klub). ISBN 80-242-1588-8.
11. MACHAR, Josef Svatopluk. *Čtyřicet let s Aloisem Jiráskem*. Praha: J. Otto, 1931.
12. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek: studie historická*. Praha, 1921.
13. NOVOTNÝ, Miloslav. *Roky Aloise Jiráska v datech, obrazech, zápisech a poznámkách: 1851-1930-1953*. Praha, 1953.
14. PEŠAT, Zdeněk. *Boj o Aloise Jiráska v zrcadle kritiky*. Praha: Československý spisovatel, 1954.
15. STICH, Alexandr, Jan ŠULC a Jiří HOMOLÁČ. *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi: (lingvoliterární studie)*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-84-X.
16. VOBORNÍK, Jan. *Alois Jirásek: jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla*. Praha: J. Otto, 1901.

6.2 Elektronické knihy

1. *Stručné dějiny literatury české*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2021. ISBN 978-80-274-0683-8.

6.3 Další zdroje

1. *Literární měsíčník*. 9. Praha: Československý spisovatel, 1980.